

DOS INVENTARIS DEL MAS CORREDOR DE CAMARGUES (PALS) AMB LA GUERRA DEL FRANCÈS PEL MIG

ANNA-MARIA CORREDOR PLAJA

RESUM: Dos inventaris del mas Corredor de Camargues (Pals) de principis del segle XIX, un d'una certa extensió i l'altre molt més reduït, ofereixen un modest testimoni de les conseqüències de la Guerra del Francès a casa nostra. Efectivament, vegem com molts dels béns esmentats en el document anterior a la guerra (1802) han desaparegut en l'altre (1810), dos anys després del començament de l'esdeveniment. A banda del seu valor històric, com tots els inventaris, aquests documents presenten un interès lingüístic i social: un cop més, ens adonem que l'evolució de la llengua va lligada a l'evolució de la vida.

PARAULES CLAU: mas Corredor, inventaris, Guerra del Francès.

El mas Corredor de Camargues, conegut encara avui per can Corredor, es troba ja documentat al segle XIV com a «mas antigament Candell y ara Corredor», vinculat aleshores a un individu anomenat Lluís Corredor; és la mateixa informació que consta al segle XV: «mas antigament nomenat Candell, ara emperò nomenat Corredor». Ara bé, amb el nom de mas Candell es coneixia també el que avui és el mas de la Font, situat fora de la zona de Camargues, a l'entrada nord de Pals. Encara el 1672 el mas Corredor es torna a trobar amb aquest doble nom: «mansum vocatum antiquitus Candell, nunc vero Corredor», i la construcció és ubicada a Camargues. Cal dir també que al llarg de la documentació el cognom Corredor consta gairebé sempre associat al veïnat de Camargues.

El que presentem en aquest article són dos inventaris dels objectes

1. Façana oest del mas Corredor de Camargues

diversos que hi havia dins el mas, un de 1802 i l'altre de 1810¹, amb la particularitat que el primer és molt més extens que el segon. L'explicació? La Guerra del Francès (1808-1814) ha provocat els seus efectes, o això és el que consta en l'inici del segon document.

ELS DOCUMENTS

El primer dels documents porta per títol *Rectificació de l'inventari fet y firmat per Francisca Corredor y Reixach, viuda, y Josep Corredor, pagès, los dos de Pals, dels béns de la heretat anomenada mas Corredor, pròpia de la Sra Teresa Llandrich y Corredor*. El document té la data del 10 de març de 1802. Al principi es fa referència a un inventari anterior (no localitzat) fet el 1801 per part de "Theresa Corredor y a las horas Llandrich, vuy Mercader, viuda que fou del difunt Pere Llandrich, capità de miquelets domiciliat en la vila de La Bisbal, corregiment de Gerona, vuy muller de Martí Mercader, pagès natural del veynat de Pastells, terme y parròquia de la vila de Cruilles". Teresa Corredor era filla de Narcís Corredor que, pel que sembla, acaba de morir, i ja havia deixat la propietat a la seva filla. D'altra banda, figura la vídua de Narcís Corredor, Francisca Corredor i Reixach, madrastra de Teresa, i Josep Corredor, germà de Narcís i oncle de Teresa. S'esmenten també Maria i Caterina, filles de Francisca i Narcís i germanastres de Teresa. Amb aquest document de

¹ Els documents provenen d'un arxiu particular. Algunes de les fotografies que il·lustren aquest treball, concretament les vuit últimes, s'han pres fora del mas Corredor de Camargues.

2. Façana sud de la construcció

rectificació de l'inventari, Francisca i Josep Corredor es comprometen a cuidar de la "casa de la heretat dita mas Corredor de Camargas, única finca encara que molt apreciable del patrimoni de Corredor" i també de les terres (cultivar, sembrar, recollir), animals i béns "com uns bons y diligents pares de família ab títol y nom de majordoms".

Ara bé, en aquesta rectificació d'inventari no s'inclouen "los cabals y bestiar existens per quedar estos a càrrech de dit Martí Mercader, ab fi de quedar com és àrbitre y dueño de augmentar, disminuir o variar son número". Per tant, el que s'inventarien són només els béns que hi ha dins la casa ("béns mobles, arreus de pagès y robas"). L'inventari està estructurat seguint les diferents dependències de la casa (amb l'excepció de l'era, que és un espai exterior i descobert) i amb aquest ordre: el menjador i pastador, la cuina, l'entrada, l'era, el trull, el corral de bestiar menut, el celler, la cort² dels bous, la cort de les eugues, la cambressa dels mossos, la sala, el terrat, el graner, el "quarto" anomenat el graner vell, el "quarto" de las criadas, el "quarto" sobre la cuina, el "cuarto"³ sobre el menjador i el "quarto" de la part de ponent.

El segon document porta per títol *Absolució, cessió, època i promesa respectivament feta y firmada entre Teresa Corredor y Mercader, antes Llandrich, del terme de la vila de La Bisbal y Josep Corredor, pagès masover del terme de Pals, son oncle*. La data del document és 10 de març (com l'anterior) de l'any 1810. Aquí consta que Teresa Corredor torna

² No ha d'estranyar que les corts siguin considerades habitacions de la casa, era habitual en l'època.

³ És l'únic cas en què trobem aquesta grafia.

3. Porta d'entrada al celler del mas

a ser vídua, aquest cop en segones núpcies de Martí Mercader, i s'hi esmenta la rectificació d'inventari del 1802; sembla que un cop mort el seu segon marit, Teresa vol tornar a aclarir quines pertinences té. La dada interessant d'aquest document, la trobem al principi, quan es fa una referència al pas dels exèrcits francesos i espanyols⁴ i se'ls fa responsables de la desaparició d'un bon nombre de béns del mas Corredor. Segons fa constar Teresa: "...resulta que molta part dels mobles, robas y arreus de pagès de què estava encarregat

lo referit Joseph Corredo, mon oncle, no existeixen, per haverse destruhit en la actual guerra per los Exèrcits Francès y Espanyol⁵, de modo que sols se troban existir en poder del mateix mon oncle los mobles, robas y arreus de pagès baix escrits, que de comú consentiment meu y de ell quedan estimats y valorats en lo modo següent". Efectivament, el tipus d'inventari que es fa en aquesta ocasió és totalment diferent de l'altre: aquí es tracta d'esmentar tots els objectes barrija-barreja, amb unes descripcions brevíssimes i no pas segons es troben en les habitacions; de fet només es precisa en tres o quatre ocasions on es troben els objectes (escon i taula a la cuina, taula i bancs en el menjador, taula i tres caixes a la sala, una caixa, màrfega i matalàs a l'habitació de sobre l'escala, dos llits en la cambra dels mossos). Sembla que el que sobretot interessa és fer constar

⁴ Recordem que el país està en guerra des de 1808, després que Napoleó provoqués les abdicacions de Baiona i imposés el seu germà José Bonaparte al tron espanyol.

⁵ Respectem les majúscules del document.

4. Antic recipient de pedra per posar-hi oli

el que val cada cosa: el valor és expressat en lliures, sous i diners. El que val menys és un mitjot de terrissa negra (3 sous i 9 diners) i el que més, una carreta ferrada i els seus guarniments (22 lliures i 10 sous). El valor total dels objectes inventariats puja a 224 lliures i 9 sous.

Comparant els dos inventaris, que hem transcrit en l'annex, es pot observar que molts objectes, efectivament, han desaparegut en aquest espai de temps.

EL CONTINGUT LÈXIC

Per tal de classificar els diferents noms dels molts objectes inventariats, hem seguit, introduint tanmateix alguna petita variació, l'esquema proposat en un treball anterior de característiques similars al qual remetem (vegeu bibliografia). En aquella ocasió, els inventaris buidats pertanyien als anys 1716-1717, la qual cosa explica que alguns dels objectes anotats coincideixin en tots els documents. Per tant, per evitar repeticions, remetem a aquell article pel que fa a l'explicació o als comentaris sobre alguns estris caiguts en desús. Igualment, hem seguit la referència d'aquell treball pel que fa a l'esquema de l'apartat de descripció dels objectes i a les qüestions lingüístiques, sempre, és clar, amb les petites

5. Vells estris que han deixat de servir, al celler del mas

variacions que comporta el fet d'estudiar documents que tenen gairebé un segle de diferència. Així, quant al contingut lèxic, trobem la classificació següent:

ROBA DE LA CASA

Per a la cuina i per a la taula:

Draps, eixugamans, tovalles, tovallons.

Per al llit o l'habitació:

Estors, borrasses⁶, cobrellit, coixineres, coixins, colxes⁷, flassades, llençols, màrfegues, tovalloles, vànova.

Per a la bugada:

Buganters.

ESTRIS DIVERSOS DE LA CASA

Per contenir aliments (sòlids o líquids):

Ampolla, brocals (amb les capsos corresponents), capsos per a espècies, citrelleta, gerro, saler, plates, porrons, pots.

⁶ Una de les accepcions d'aquesta paraula segons el DCVB (*Diccionari català-valencià-balear*) és la següent: "flassada grollera de cotó, que serveix de tapall de llit en les cases de pagès".

⁷ En el document consten dues "colxas" i una "vànova", tot d'indiana. Potser aleshores s'usaven indiferentment els dos mots.

Per preparar, coure o escalfar aliments:

Casses, cassó, escorredora, graelles, llosses, marmites, morters (i fusta), olles (amb cobertores), paelles, perols, xocolatera (i remenador).

Per tallar:

Coltell, ganivet, ganiveta, mitjalluna, tallador.

Per parar la taula:

Culleres (una de grossa), forquilles, ganivets, escudelles, plats.

Per al foc i per escalfar-se:

Escalfador, forquetes, lleves, lluna, pala, torradores, trespeus.

Per fer claror:

Candelers, fanal, llums.

Mobles i objectes decoratius (o no):

Bancs, cadires, caixes, cofre, taules (i capitells), tauleta, escon, estampes, guarda-robes, llits, quadret.

Altres:

Bacina, bugues⁸, fueter, panera, pitxer, cullerer, molinet de sal, navalles, orinals, tinter, sorrera⁹.

ESTRIS RELACIONATS AMB LA RECOL·LECCIÓ, L'ELABORACIÓ O LA CONSERVACIÓ DE PRODUCTES

Captura de peix:

Enfila.

Matança i salaó de porc:

Cossi, greixoneres, salera.

Elaboració de pa:

Pasteres (una de tomba), torn i estris per pastar.

Producció de vi:

Aixetes, barrals, botatxos, bótes, caixí¹⁰, carretells, embut, gerra, mitjot¹¹, premses (i guarniments), semals, tina.

Producció d'oli d'oliva:

⁸ Segons el DCVB, una buga és un rusc. Aquí llegim en un cas que una buga es feia servir per posar-hi sal. Curiosament, la paraula rusc també surt en el document, però en els ruscos no hi posaven abelles sinó gra.

⁹ Antigament, una sorrera era un vas on es guardava la sorra emprada per assecar un escrit encara moll de tinta. Això explica que aquest estri es trobi inventariat juntament amb un tinter.

¹⁰ Segons el text, es tracta d'un recipient que fa la funció de tinell.

¹¹ Era una mesura de vi de quatre porrons (el porró era una mesura per a líquids que equivalia a 94 centilitres).

Botxadores¹², cossis, gerres, mola (i molí), mitja quarta, norri (i guarniments), pala, tirants, setrilles, guilmeta¹³.

Cereals:

Cabassos, canats, cop, coves palleters, donador de garbes, forcat, forques (palleres i venteres), ganxos, garbells, pales de pues, quartà, quartera arrossera, ruscós, sacs, saques, sarró, triadores.

Verdures, llegums, granes:

Cistells, cossis, sarronets.

Fil o llana:

Debanell.

Llenya:

Destraletes, destrals, faus bosqueres, faussillo, ganxos, magalls, massa, podadores (i pedra per esmolar-les), podall, tascons.

ALTRES ESTRIS

Eines relacionades amb el cultiu de la terra:

Agullades (i rastells), aixades arrosseres, arades, barrina, bigots, cadenes (i rascle), cavics, cotells¹⁴, dalla, embuts de dalla (i pedres), fangues, mitjans d'arada, pics de dalla, rampins, rascle, rasclinet, relles, tràmeccs, tribà¹⁵.

Estris per al bestiar:

Albarda, alforges, brides (i guarniments), coixins, collars (i cabestres), enferris¹⁶, escrits¹⁷, esquelles (i collars), estirandes (i cabestrells), estrejot¹⁸, estreps, ganastes, jous (i encires i argolles), marca de ferro, menjadores, morralets, morralls, munyidores, raspall, savira¹⁹, trabes²⁰.

¹² Mot aparentment relacionat amb la paraula "botja", però es tracta d'un estri utilitzat en el funcionament del trull.

¹³ Creiem que es tracta d'un diminutiu de "guima", espècie de sac de cordill on posaven la pasta de l'oliva o bé dipòsit circular excavat en la pedra on també es posava la pasta d'oliva i després es desfeia tirant-li aigua calenta.

¹⁴ Un cotell és una peça tallant de l'arada: és en aquest sentit que la paraula és utilitzada en el text. En altres contextos, també es concix amb aquest nom una mena de pala de ferro que es fa servir en el funcionament del trull.

¹⁵ Pel context, cal descartar que es tracti d'una triba (barrina grossa).

¹⁶ Segons el DCVB, "un enferris és un ferro en forma de 8, amb el qual es subjecten els poltres de dos en dos, és a dir, agafant la pota dreta d'un amb l'esquerra de l'altre, per acostumar-los a dur el pas plegats, per arregar-los en un sentit o altre".

¹⁷ Segons el text, estris per als bous.

¹⁸ Objecte relacionat possiblement amb la neteja dels animals.

¹⁹ Segons el DCVB, es tracta d'un "baiard en forma de canastra per a trajinar fems entre dues persones".

²⁰ Una traba és una corda o corretja (en aquest cas corda perquè és de cànem) emprada per lligar les potes dels animals per impedir-los córrer o saltar.

6. Premses de fusta plantades a la paret

Objectes per a feines diverses:

Auxets²¹, aixà de fuster, banastra, cordills, escala, escales de gat, es-tenalles, martell, romana, sarrió, serra de fuster, serreta, tinter (usat per serrador).

EN RELACIÓ AMB ELS MITJANS DE TRANSPORT

Caixes de carretó, carretes (amb caixes, caps i pals), llibants, mitjans de carreta, salloles, sofrà.

LA DESCRIPCIÓ DELS OBJECTES

Els objectes inventariats solen anar acompanyats d'una breu descripció que pot fer referència a la mida, el material, el color, la forma, l'estat de conservació, la presentació, la utilitat que tenen... S'indica també la quantitat, en aquest cas entre una unitat i trenta.

²¹ El text no dona cap pista per saber per a què servia aquest estri.

7. Les moles de pedra del vell trull, a l'exterior del mas

Per indicar la mida es fan servir els adjectius: gran, gros, mitjancer, petit i xic.

El material de què estan fets els objectes és força variat: alocs²² (banastra), aram (paelles, xocolatera, cassó, perols, escalfador, marmites, casses, triadores), balca (cadires), bastó (petges de bancs, taules, llits), canya (cistells, canats), cuiró (alforges), espart (llibant), ferro (olles, mitjalluna, estenalles, martell, lluna, fueter, forquetes, cobertores, lleves, trespeus, llums, tascons, graelles, pales, cabestrells, marca per als animals, destrat, cadena), fusta (saler, tinter, pales, capsas, tallador, cullerer, llosses i culleres, premses, cabestrells, tina, embut, escala), fusta d'arbre (pastera, caixa, taula), fusta d'arbre blanc (taula, banc), fusta d'arbre poll (llit), fusta de noguer (cofre, guarda-robes, caixa), fusta de suro (escorn, taula), llauna (pots, embut, mitja quarta), llautó (candelers, cullera), palla (capsa de l'orinal), palma (cabassos, cadira), pedra (morters, molí, molinet), pisa (plats, plates, escudelles, bacina, escorredora, tinter i sorre-ra), terrissa (barrals, sort, munyidores, plates, greixoneres, mitjot), vidre (ampolla, brocals, porrons, fanal, orinal), vims (panera).

Pel que fa als teixits, trobem: borres (llençols, buganters), borrom

²² L'alog és una planta verbenàcia (*Vitex agnus-castus*) que creix en marges i zones humides.

8. Brocal de vidre verd sense la seva capsca

(vànova), cànem (llençols), cotó (tovallons) fil (vànoves, tovalles, tovallons, coixineres, llençols), indiana (cobrellits), llana (flassades). De vegades el fil es combina amb el cotó o el borrom. Els estors ja sabem que també són de roba de fil.

Pel que fa al color, s'esmenta el color de xocolata (plats i plates), el negre (vidre, terrissa), el blanc (vidre dels porrons, llana de les flassades, plats i plates) i el verd (vidre dels porrons i del brocal, llana de la flassada).

Pel que fa a l'estat de conservació, els estris poden ser bons, dolents, molt dolents, esquerdat, inservibles, nous, usats, molt

usats, vells, molt vells. Els adjectius que més sovintegen són usat i dolent. De vegades hi ha una combinació de dos adjectius (la pastera de tomba és dolenta i inservible, un banc és molt vell i dolent). En el cas d'unes cobertores de ferro es diu que són de "totas qualitats".

De vegades, la descripció dels objectes inclou una petita informació referida a la seva presentació o a algun complement (una taula amb capitells i calaix, un banc d'espallera, un llit de peus de gall, o amb pilars, o amb capçalera, un morter amb la fusta, una xocolatera amb el seu remenador, una massa amb cescles de fusta, premses de fusta plantades a la paret amb els seus guarniments, un jou faixat de ferro, semals amb cescles de ferro, uns jous amb les seves encires i argolles, albardes cobertes de pell, etc.). També hi ha objectes fràgils que van "ab sa capsca", que entenem que és la protecció que porten (brocals i orinal de vidre). En el cas de pales i paelles es precisa que tenen mànec i si és de fusta o de ferro. En el cas de carretells i canats, de vegades es precisa que són buits. Les pales i les arades poden ser planes, i també hi ha arades anomenades "mosses". Pel que fa a la roba de casa, trobem que els llençols poden ser pintats o amb randa i les tovalloles amb serrell.

Un got "de baña", uns mànecs també "de baña" i un llum de ferro

9. Torn per passar la farina

“de un corn” són altres detalls pel que fa a la forma dels objectes.

Una altra informació que trobem és la que fa referència a la utilitat dels estris: “torn per passar farina”, “arreu per pastar”, “una ganiveta per la taula”, “una bassina per afeitar”, “una pala y forquetas de ferro per lo foch”, “una citrelleta per posar oli dolent”, “dos pots pe-

tits de llauna y dos capsas de fusta xicas per posar espècies”, “una sort de terrissa per lo servei de la cuina”, “la mola ab son molí tot de pedra per desfer olivas”, “un molinet de pedra per moldrer sal”, “uns tirans per rodar lo trull”, “uns cordills per assenyalar rechs”, “un embut de fusta usat per embotar vi”, “ganxos per arrebossar palla”, “dos ollas per posar greix”, “una emfila usada per pescar”, “una marca de ferro per marcar las eugas”, “una pedra per esmolar podadoras”, “una gerra per posar oli”, “un cossi usat per confitar pebres”, “una escala de fusta per posar blat als canats”, “dos palas de fusta per ajustar lo gra”, “un cossi per posar murcadas²³”, “un cossi per salar tossino”, “una mija quarta de llauna usada per mesurar oli”, etc. Sorpren l'ús de “tres ruscos per a posar gra”.

De vegades, no cal cap verb per indicar per a què serveix l'estri: és el cas de l'erer (un garbell gros que servia per porgar els cereals a l'era després de la batuda), el favater (un garbell per triar faves), el guixer (per a les guixes), el miller (per al mill), el besser (per a les besses), el nieller (per treure la niella²⁴ del gra). Igualment, un cove palleter és el que serveix per posar-hi palla; un donador de garbes és el tipus de forqueta que s'emprava per aixecar enlaire les garbes i, com diu la paraula, donar-les a la persona que les anava amuntegant; les forques palleres i les forques

²³ Es tracta de la morcada o morca, solatge de l'oli; s'emprava per fer sabó.

²⁴ La niella (*Agrostemma githago*) és una herba que creix en els sembrats, de llavors tòxiques.

10. Cove palleter, molt usat

“venteres” són també dos altres estris que hi havia, unes per ajustar la palla i les altres possiblement per ventar; les “citrellas olieras”, eren atuells per posar-hi oli i els “botatxos vinagrers” servien per al vinagre.

Ens podem preguntar per a què servien els canats: observant que en el text es diu que són de canya, s’expressa la seva cabuda en quarteres i es diu que hi ha una escala per

pujar-hi blat, tenim la resposta²⁵.

Pel que fa a la cabuda dels recipients, és expressada en mallals, bótes, quarteres, i càrregues. Per mesurar, s’esmenta la mitja quarta i el quartà.

QUÈSTIONS DE LLENGUA

Destaquem la presència d’uns quants verbs que expressen accions molt concretes: embotar, moldre, pastar, esmolar... De vegades s’utilitza un substantiu per concretar l’acció d’un verb de sentit més general: passar farina, desfer olives, assenyalar recs, salar *tossino*... Certs adjectius expressen igualment accions concretes: paller, palleter, venter, erer, miller, nieller, favater, guixer, favater, vinagrer, olier.

Altres trets d’ortografia o de morfosintaxi:

-Suposada alternança dels mots *pebres/pebrots*: trobem, efectivament escrit *pebres* sobre la forma *pebrots*, com si s’hagués volgut corregir.

-Us dels possessius *son, sa, sas, sos*.

-Us de l’article definit *lo/los*.

-Terminacions en *-ch* per a substantius i adjectius: *banch, mànech, foch, pich, blanch, xich*, etc.

-Us del numeral *dos* tant per al masculí com per al femení: *dos platas*,

²⁵ Això descarta que es tracti d’altres tipus d’estrils també anomenats canats que servien per assecar certs productes, o per pescar.

dos estanallas, etc.

-Plural en -as: *menjadoras, cobertoras, capsas, etc.*

-Ús de *y* com a conjunció. En els inventaris del XVIII, *y* també era la grafia del locatiu *hi*. Igualment, es marcava amb *y* la iodització (*payella*) i el diftong (*buyt*); aquestes paraules ara les trobem escrites amb la seva forma actual: *paella* i *buit*.

-Vacil·lació en l'ús de *a/e* (*samal, axugamans*), o/u (*boganter*), a/o (*xacolatera*), -rt/-rd (*vert*), -j/-x- (*guijer*), c/ç/s (*llansol*). Però ja trobem escrit *vidre, cofre, carretell, mitjancer*, mots que en els inventaris del XVIII s'escriuen *vidra, cofra, carratell* i *mitgenser*.

-Grafia -x- en posició intervocàlica (*axugamans, caxí*). En canvi trobem: *caixa, coixí, coxinera*, mots que en els inventaris del XVIII eren escrits *caxa, coxí, coxinera*.

-Ús de les preposicions *sens* i *ab*.

-El mot *respectiu* apareix sempre abreuiat.

-Ús de l'adjectiu *gros* com a sinònim de *gran*, que no trobàvem en els inventaris del XVIII: *ganivet gros, barrina grossa, etc.*

CONCLUSIONS

Comparant aquests dos inventaris dels primers anys del segle XIX amb els de principis del segle XVIII, ens adonem d'unes quantes similituds i d'uns quants canvis des del punt de vista de la llengua. A banda del que s'ha esmentat en el punt anterior, és interessant també observar l'ús de diferents materials; a tall d'exemple, en els inventaris del segle XIX hi trobem estris de pisa, material que no consta en els del segle XVIII: tanmateix, caldria tenir una mostra més àmplia d'inventaris dels dos segles per poder extreure conclusions fiables. En tot cas, els inventaris són una font a tenir en compte a l'hora d'estudiar l'evolució de la llengua. La descripció dels estris amb què es vivia i treballava ofereix una imatge fidel de la vida quotidiana del moment. A banda d'això, els inventaris són una bona reserva lèxica: en molts casos, els estris designats per les paraules, i fins i tot les mateixes paraules, han desaparegut o estan en vies d'extinció. Per tant, és interessant l'estudi de l'evolució de la societat que es pot fer a partir d'aquestes fonts.

En aquest cas concret, a més de tot això, no podem deixar de destacar la importància del document de 1810 com a testimoni dels estralls que va provocar en el nostre país l'anomenada Guerra del Francès.

11. Xocolatera d'aram sense el seu remenador

FONTS I BIBLIOGRAFIA

Rectificació de l'inventari fet y firmat per Francisca Corredor y Reixach y Josep Corredor (10-03-1802). (Arxiu particular).

Absolució, cessió, àpoca y promesa respectivament feta y firmada entre Teresa Corredor y Mercader y Josep Corredor (10-03-1810). (Arxiu particular).

Alcover, A. M.; Moll, F. de B. (1968): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Ed. Moll.

Corredor Plaja, A.-M. (2006): "De quan les coses s'escrivien pel seu nom: sis inventaris de principi del segle XVIII (Fons notarial de Pals)", *Estudis del Baix Empordà*, núm. 25. Sant Feliu de Guíxols: Institut d'Estudis del Baix Empordà, pàg. 117-142.

Diversos autors (1992 [1974]): *Gran Enciclopèdia Catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

Institut d'Estudis Catalans: (2007 [1995]): *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona/Palma/València: Enciclopèdia Catalana/Edicions 62.

ANNEX I

BÉNS DEL MAS CORREDOR DE CAMARGUES INVENTARIATS EL 10 DE MARÇ DE 1802.

EN LO MENJADOR I PASTADOR DE DITA CASA

Primo una pastera de tomba dolenta e inservible. Item una taula llarga fusta de arbre molt vella ab sos capitells y calaix. Item un banch de espatllera igual a la dita taula molt vell y dolent. Item altre banch igual a dita taula ab petjes de bastó usats. Item una pastera fusta de arbre en tot lo exterior y ab son torn per passar farina tot nou y ab son corresponents arreus per pastar. Item un saler de fusta usat. Item un tinter de fusta usat per serrador. Item una petita sort de ferro vella. Item un morter de pedra usat. Item una olla de ferro mitjancera usada. Item una sort de vidre usat. Item dos platos de pisa de color de xocolata usadas. Item un ganivet dolent. Item un pitger y tres escodellas de pisa tot usat. Item dos barrals xichs de terrissa negre usats. Item una cadira amb asiento de balca usada. Item una ganiveta per la taula usada. Item una bassina per afeitar de pisa usada. Item un coutell usat per carreter.

EN LA CUINA

Primo un escorn fusta de suro usat. Item una taula igual a dit escorn dolenta. Item una destralcta usada. Item un morter de pedra escardat ab sa fusta usada. Item un ganivet gros per la cuina usat. Item una mitja lluna de ferro usada. Item dos estanallas y un martell, tot de ferro molt usat. Item una pala de fusta escontren y una lluna de ferro per lo foch usats. Item un fuerter xich de ferro usat. Item una pala y forquetas de ferro per lo foch tot usat. Item tres paellas de aram, una gran, altre mitjancera, y altra xica usadas. Item una xacolatera de aram ab son remenador de fusta, usada. Item una olla de ferro mitjancera, ab sa cobertora també de ferro, tot usat. Item dos llevas de ferro usadas. Item uns tres peus de ferro dolents. Item dos podadoras dolentes. Item sis cobertoras de ferro de totes qualitats, usadas. Item una sort de llossas y colleras de fusta usadas. Item una citrelleta dolenta per posar oli dolent. Item dos pots petits de llauna y dos capsas de fusta xicas per posar espècias, tot usat. Item un tallador de fusta usat. Item tres llums de ferro de un corn usats. Item una llossa de llauto amb mànech de ferro usada. Item un collerer de fusta xich dolent. Item tres tascons de ferro, dos de grossos y un de xich. Item un cassó de aram mitjancer bo. Item dos parols de aram, lo un mitjancer y lo altre xich, molt usats. Item un escalfador de aram usat. Item dos grabellas de ferro, unas grans y las altres mitjanceras, usadas. Item dos marmitas de aram, una gran y la altre xica, usadas. Item una sort de terrissa per lo servei de la cuina.

EN LA ENTRADA

Primo uns pichs de dalla usats. Item un sarrió petit dins lo qual hi ha un tribà mitjancer, una barrina grossa, altre xica, y dos embuts de dalla ab sas pedras, tot usat. Item una dalla molt usada. Item una massa sesclada de fusta per estallar. Item dos cabichs y un tràmech petit tot usat. Item dos palas planas de ferro, ab sos respectius mànechs de fusta, usadas. Item unas premsas de fusta plantadas a la paret ab sos guarniments, usadas. Item tres cistells de caña usats. Item una albarda dolenta. Item un jou per mulas o caballs

12. Cistell de canyes i vims

faixat de ferro, usat. Item uns coixins per llaurar mulas o caballs, dolents. Item un llibant de espart per carreta usat. Item dos faus bosqueras usades. Item dos auxets molt dolents. Item dos albardas cubertes de pell molt usades. Item una samal sesclada de ferro molt usada. Item tres tràmechs usats. Item un rasqlinet usat. Item tres bigots usats. Item tres aixadas arrosseras las dos usadas y la altra dolenta. Item dos cassas de aram, la una ab mànech de fusta y la altre de ferro usadas. Item una serreta ab son cubent usada. Item una serra de fuster usada. Item un coba pa-

lleter usat. Item un estrejot y respall usats. Item un faussillo dolent. Item tres estirandas ab sos cabastrells los uns de ferro altres de fusta usats. Item una aixà de fuster dolenta. Item dos bridas dolentas per caballs, sens guarniments. Item un parell de estreps usats. Item uns emferris usats. Item unas cadenas per lo rascle usadas. Item una destraleta usada. Item dos escrits usats per bous. Item unas trabas de cànem usadas. Item quatre aradas mossas y una de plana, totas usadas. Item quatre mijans de arada usats. Item quatre rellass y quatre cotells per las aradas, usats. Item tres jous de bous amb llurs enciras y argollas, tot usat. Item tres agulladas ab sos restells de ferro, usadas.

EN LA HERA

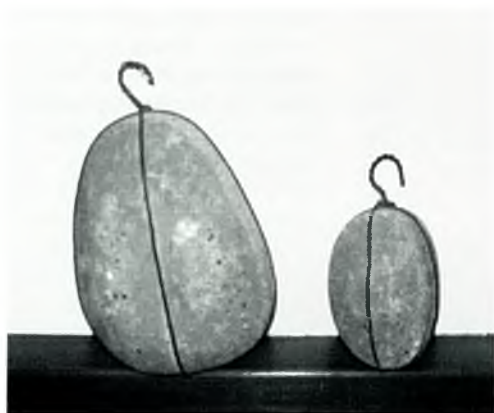
Primo uns ganxos per portar lleña usats. Item unas ganastras dolentas. Item dos carretas ferradas guarnidas ab sas respectives caixas, caps, pals curts i pals llarchs, tot usat. Item un rascle ab puas de ferro, usat. Item dos caixas de carretó usadas. Item una sabira per traure fèms usada.

EN LO TRULL

Primo una parola de aram nova. Item un norri ab sos guarniments, tot usat. Item un caxí que serveix per tinell, usat. Item dos ollas de ferro, una gran ab sa cubertora usada y la altre mitjancera esquerdada. Item la mola ab son molí tot de pedra per desfer olivas. Item un molinet de pedra per moldrer sal. Item tres fangas usadas. Item una joga de pals usats. Item uns tirans per rodar lo trull. Item una pala plana de ferro dolenta. Item dos botxadoras per las bassas de la oliada, dolentas.

EN LO CORRAL DE BESTIAR MENUT

Primo dos menjadoras dolentas per las ovellass. Item una tina de fusta de tenco trenta càregas ab brema usada. Item dotze samals usadas.

13. Pesos o pilons d'una vella romana

EN LO CELLER

Primo una brida guarnida per caball, usada. Item uns cordills per assenyalar rechs usats. Item un parell de morrals usats per bous. Item un parell de trabas nobas. Item dos barrals usats. Item dos cabassos xichs, de palma, usats. Item una banastra de alochs dolenta. Item un fausillo dolent. Item un embut de fusta usat per embotar vi. Item una gerra petita usada. Item una bóta de teneo quatre bótas usada, buida. Item altre bóta de teneo vuit bótas usada, buida. Item sinch altres bótas de teneo una de onze, altre de dotze, dos de vuit y altre

de sis bótas usadas, buidas. Item un carretell de bóta y mitja usat buit. Item altre bóta de teneo quatre bótas usada, buida. Item dos aixetas xicas usadas.

EN LA CORT DELS BOUS

Primo tres rampins, quatre forcas palleras y quatre de venteras totas usadas. Item un forcat usat. Item dos ganxos per arrebossar palla usats. Items tres palas de puas usadas. Item un donador de garbas usat.

EN LA CORT DE LAS HEUGAS

Primo dos escalas de gat petites, usadas. Item un coba palleter usat.

EN LO QUARTO DIT LA CAMBRASSA DELS MOSSOS

Primo una salera usada. Item quatre canats de cañas usats. Item quatre canats de cañas usats de teneo un de vuit y sinch, altre de vint, altre de setze y lo altre de deu quarteras. Item tres ruscós per a posar gra usats. Item un herer de llatas, dos de cuiro y dos pedrers, tots usats. Item una quartera arrossera vella. Item un garbell dolent. Item tres lliets, dos de peus de gall y lo altre ab petges de bastó ab sas respectives màrfegas, tres borrassas y un coixí tot usat. Item una flassada de llana blanca dolenta. Item dos astors, lo un gros y lo altre mitjancer, usats. Item una sort de ferros bells. Item dos sallolas xicas nobas per carretas.

EN LA SALA

Primo una taula fusta de arbre blanch ab sos capitells y un banch igual a dita taula també fusta de arbre blanch. Item un banch de espatllera usat. Item dos ollas per posar greix. Item un gerro usat. Item una emfila usada per pescar. Item una caixa fusta de

14. Panera de canyes i vims

arbre molt usada, buida. Item estreps usats. Item una marca de ferro per marcar las eugas. Item dos podadoras usadas. Item una romana que si pesa fins a un quintar. Item una pedra per esmolar podadoras usada. Item unas estirandas usadas. Item un cofre fusta de noguer usat. Item dos candeleros de llautó usats. Item una empolla de vidre negre mitjancera usada. Item dos destrals ab sos respectius mànechs de fusta, la una grossa y la altre xica, usadas. Item un carretell de teneo tres mallals, buit, usat. Item un brocal de vidre gran ab sa capsas usats. Item tres porrons

de vidre blanc. Item tres porrons de vidre vert mitjancers. Item sinch collars y cabestras per las eugas. Item dos sacas dolentas. Item un banch de un cairat amb peyjes de bastó usat.

EN LO TERRAT

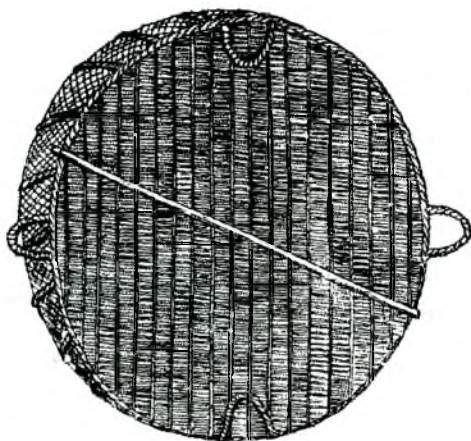
Primo una triadora de aram amb mànech de ferro usada. Item una samal sesclada de ferro usada. Item una gerra petita per posar oli usada. Item una sofrà per carriol usada. Item un collar dolent. Item dos canats de cañas de teneo lo un de vint y sinch y lo altre de vint quarteras. Item dos capitells de taula ab peyjes de bastó usats. Item una cadira ab assiento de palma usada. Item un cossi usat per confitar pebres. Item un brocal de vidre vert ab una capsas de suro.

EN LO GRANER

Primo nou garbells, esto és un fabater, guijers, un miller, altre besser, dos niellers y dos de cap. Item una destrà de ferro gran ab son mànech de fusta usada. Item un coba de ñas mitjancer dolent. Item un alterrapí salar olivas dolenta. Item dotze esquellas grossas y quatre mitjanceras ab sos collars de couro. Item una escala de fusta per posar blat als canats usada. Item dos palas de fusta per ajustar lo gra mitjanceras, usadas. Item una plata gran y escurridora xica de pisa usadas. Item dos muñidoras de terrissa usadas. Item tres canats de cañas de teneo un de vint y sinch quarteras, altre de vint, y lo altre de sis quarteras vuits usats. Item dos collas novas. Item dos cadiras ab assiento de balca usadas. Item un cistell de cañas dolent. Item vuit esquellas ab sos collans.

EN LO QUARTO DIT LO GRANER VELL

Primo tres canats de cañas de teneo vint y sinch quarteras quiscun buits usats. Item un cortà de dogas sesclat de ferro dolent. Item un cop de fusta dolent. Item una quartera arrossera sesclada de ferro dolenta. Item un barral de mallal ab aixeta usat. Item dos cadi-

15. Erer per garbellar a l'era (DCVB)

ras ab asiento de balca usadas. Item un llit de peus de gall ab sa màrfeга y coixins. Item una bànobа de fil ab borrom usada. Item una flassada de llana verda molt usada.

EN LO QUARTO DIT DE LAS CRIADAS

Primo un llit de peus de gall ab sa màrfeга tot usat. Item una caixa molt vella ab una sort de terrissa dins. Item un cossi de terra escardat. Item una guilmeta usada. Item una borrasa usada. Item un sarró usat. Item una buga mitjancera usada. Item una cassa y algunas platas de terrissa, tot usat. Item una buga usada per posar sal. Item altra buga

usada. Item un canat de cañas de teneo sis quarteras usat. Item tres coixins usats y altre de dolent. Item un devanell ab sa pua de ferro usat. Item dos citrellas olieras mitjanceras usadas. Item dos graixoneras de terrissa negra, una usada, y l'altre dolenta. Item una caixa dolenta ab una sort de plats y platas pisa, part de color de xocolata, y part blanca. Item un embut de llauna usat. Item una buga usada.

EN LO QUARTO SOBRE LA CUINA

Primo dos cadiras de balca usadas. Item tres orinals de terra usats. Item un llit de fusta de arbre pol ab sa màrfeга, tot usat. Item dos colxas de indiana y dos coixins, tot usat. Item un cossi de terra mitjancer per posar murcadas. Item una triadora de aram ab son mànech de ferro usada. Item una mija quarta de llauna usada per mesurar oli. Item un cossi de terra xich per posar oli bullit.

EN LO CUARTO SOBRE LO MENJADOR

Primo un cossi per salar tossino usat. Item una flassada de llana blanca molt usada. Item sinch cadiras ab asiento de balca usadas. Item altre cadira xica dolenta. Item un llit de pilars ab sa màrfeга y dos coixins, tot usat. Item sinch matalassos usats. Item dos altres coixins dolents. Item un fanal de vidre petit, usat. Item un quadret petit pintat, usat. Item una gerra oliera de teneo tres bótas, usada. Item sis morralets usats. Item vint y un sachs entre bons, usats y dolents. Item un guardarrobas fusta de noguer ab son calaix gran baix, usat. Item trenta llansols de cànem y borras usats. Item deu llansols de cànem usats. Item dotze estoballas de fil de llargària de quinze a setze palms usadas. Item vint y sis tovallons, los dinou de fil y los cet restants de fil y cotó, usats. Item dos toballolas ab serrell usadas. Item sis coixineras de fil usadas. Item vint aixugamans usats. Item sinc boganters de borras usats. Item una sort de draps vells y dolents. Item un llansol ab randa

DOS INVENTARIS DEL MAS... AMB LA GUERRA DEL FRANCÈS PEL MIG

usat. Item altre llansol pintat usat. Item un cobrellit de indiana usat. Item trenta colleras, trenta forquillas y una collera grossa tot de llautó, usat. Item una panera de vims tapada. Item dos ganivets ab mànech de baña usats. Item alguns sarronets ab diferents granas. Item un orinal de vidre ab sa capsa de palla. Item una caixa llarga de fusta de noguer ab sos pañs y claus, usada.

EN LO QUARTO DE LA PART DE PONENT

Primo una taula xica ab son calaix usada. Item dos morralets usats. Item un got de baña usat. Item un tinter y sorrera de pisa usat. Item tres nabajas y una pedra per ellas tot usat. Item una capsa ab sa bola de sabó usada. Item unas alforjas de cuiro usadas. Item una mida cadena de ferro per canar animals usada. Item dos estampas guarnidas ab mitjas cañas. Item un llit ab pilans pintat ab sa màrfega, tot usat.

ANNEX II

BÉNS DEL MAS CORREDOR DE CAMARGUES INVENTARIATS EL 10 DE MARÇ DE 1810.

Primo una carreta ferrada guarnida ab sas aixas, caps y pals curts y llarchs, valor vint y dos lliuras y deu sous.

Item un rascle ferrat ab sas puas de ferro, valor quatre lliuras y deu sous.

Item tres rellas y tres cotells, valor tretse lliuras y deu sous.

Item dos mitjans de carreta ab sas clavillas, valor dos lliuras y sinch sous.

Item tres mitjans de arada ab sas clavillas, valor dos lliuras dotse sous y sis diners.

Item tres jous ab sos ansinchs, valor quatre lliuras y deu sous.

Item tres aradas mossas, valor set lliuras y deu sous.

Item dos aradas planas ab sos orellons, valor set lliuras y deu sous.

Item dos fangas, valor una lliura y deu sous.

Item dos magalls, valor dos lliuras y sinch sous.

Item un tràmech petit, valor quinze sous.

Item un podall, valor set sous y sis diners.

Item una magahina, valor onse sous y tres diners.

Item tres palas de puas, valor dos lliuras y sinch sous.

Item una aixada, valor quinze sous.

Item dos bigots, valor una lliura y deu sous.

Item dos paellas de aram, la una gran y la altre petita, valor tres lliuras.

Item unas grahellas de ferro grans, valor una lliura disset sous y sis diners.

Item una olla de ferro mitjancera, valor tres lliuras y quinze sous.

Item un escalfador de aram dolent, valor divuit sous y nou diners.

Item un escorn y taula en la cuina, valor quatre lliuras y deu sous.

Item altre taula llarga ab son calaix en lo menjador, valor tres lliuras.

Item dos banchs en dit menjador, valor onse sous y tres diners.

Item altre taula llarga sens capitells en la sala, valor dos lliuras.

Item dos caixas molt dolentas en la sala, valor quinze sous.

Item una caixa gran usada en dita sala, valor una lliura dos sous y sis diners.

ANNA-MARIA CORREDOR PLAJA

Item altre caixa dolenta en lo quarto del cap de mont de la sala, valor onse sous y tres diners.

Item una màrrega y matalàs en lo quarto pujant la escala, valor quinze lliuras.

Item un llit vell ab capsalera y un matalàs y màrrega valor disset lliuras.

Item altre llit ab capsalera sens pintar y ab màrrega, valor set lliuras y deu sous.

Item altre llit de peus de gall ab màrrega, tot dolent, valor dos lliuras y sinch sous.

Item dos llits en la cambra dita dels mossos, valor quatre lliuras y deu sous.

Item una destral, valor quinze sous.

Item sis garbells dolents, valor tres lliuras.

Item un cortà y un cop de fusta, valor una lliura y deu sous.

Item vint llansols de borras vells, la major part dolents, valor trenta lliuras.

Item vuit estovallas molt usadas, valor dotze lliuras.

Item un llansol pintat dolent, valor una lliura dos sous y sis diners.

Item sis boganters vells, valor quatre lliuras y deu sous.

Item quatre axugamans, valor una lliura y deu sous.

Item tres coixins vells, valor quinze sous.

Item dos tovallons de fil, valor quinze sous.

Item una bànova de fil ab borrom, vella, valor una lliura y deu sous.

Item unas torradoras de ferro per torrar pa, valor set sous y sis diners.

Item una tauleta ab calaix, valor una lliura y deu sous.

Item una triadora de aram, valor onze sous y tres diners.

Item una mitja quarta de llauna, valor set sous y sis diners.

Item unas llevas de ferro, valor deu sous.

Item tres cossis de terra, valor sinch lliuras dotze sous y sis diners.

Item una bóta de teneo deu bótas, valor tres lliuras y quinze sous.

Item altre bóta de teneo vuit bótas, valor tres lliuras.

Item quatre carretells, los dos de teneo quatre y los altres dos de tres bótas, valor sis lliuras.

Item altre carretell de bóta y mitja, valor una lliura dos sous y sis diners.

Item dos botatxos vinagrers, un de sinch y altre de tres mallals, valor divuit sous y nou diners.

Item un mitjot de terrissa negra, valor tres sous y nou diners.

Total: doscentas vint y quatre lliuras y nou sous.

MARIAN BURGUÈS: UN TERRISSER DE SABADELL A LA BISBAL

XAVIER ROCAS GUTIÉRREZ

RESUM: L'article dona a conèixer la trajectòria vital del terrisser sabadellenc Marian Burguès durant els anys en què aquest va viure a la Bisbal (1903-1911). Es ressegueix el seu treball dins el sector de la manufactura ceràmica bisbalenca i es documenta la intensa activitat sociocultural desplegada per ell a la ciutat. Col·laborador sovintejat de la premsa local, la lectura dels seus escrits ens permet conèixer millor la seva personalitat i pensament en temes tan diversos com el món del treball o la pròpia visió de la societat, molt crítica. De la seva producció ceràmica es destaca la manufactura d'un nou tipus de terrissa, la majòlica ordinària.

PARAULES CLAU: Marian Burguès, la Bisbal d'Empordà, Sabadell, ceràmica, majòlica, lliurepensador

El sabadellenc Marian Burguès Serra (1851-1932) és una figura crucial en la història moderna de la ceràmica catalana; un pioner que va saber fer el pas de la terrissa tradicional a la ceràmica d'autor considerada com a objecte d'art.

La seva trajectòria com a ceramista ens mostra un home permanentment interessat pel coneixement de noves experiències, per aprendre i assimilar amb veritable constància totes aquelles tècniques diverses de l'ofici que li resultaven suggestives o útils als seus objectius; un artista viu i de gran empenya, de forta i complexa personalitat i esperit independent. Fundador i encetador perpetu, sovint marcat per vaivens econòmics poc favorables, en el curs de la seva llarga vida també desplegarà una intensa activitat artística i ciutadana, i es projectarà en iniciatives de promotor i de divulgador sovint ben enllà del quefer ceràmic, condicionat sempre per la seva tasca ideològica com a apassionat lliurepensador.

Fig. 1. Marian Burguès als anys vint. Autor: Joan Baulenas. Procedència: Fons d'imatges Museu d'Art de Sabadell

Una personalitat decisiva tant per la influència del seu mestratge (pel seu taller passaren els ceramistes Francesc Quer, Josep Aragay, Josep Llorens Artigas, entre d'altres) com pel seu paper de fundador d'una de les empreses més representatives en el món de la promoció de l'art, el Faiànç Català (fig. 1).

APUNTS BIOGRÀFICS

Marian Burguès va néixer a Sabadell el dia 1 d'agost de 1851. Hereu d'una família de terrissers, des de molt infant va aprendre l'ofici a l'obrador familiar. Als disset anys marxà a Mataró per tal d'ampliar coneixements i perfeccionar-se en l'ofici i, més tard, l'any 1870, a Tuïr, centre rossellonès on va anar fugint de les quintes. Després d'una nova estada a Sabadell, el seu esperit permanentment inquiet el portà a realitzar noves estades a d'altres centres d'important tradició terrissera i d'indústria ceràmica, un veritable periple vital a la recerca d'una formació més completa: Coïmbra, Muel i Manises foren altres llocs on aprendre el coneixement de la ceràmica fina i més decorativista, la tècnica de la terrissa esmaltada i els reflexos metàl·lics.

El 1876 torna a Sabadell, i compagina el treball a l'obrador amb una aproximació al món de l'art; fa incursions en la pintura, s'apropa als cercles artístics locals i l'any 1880, intervé en la fundació de l'Acadèmia de Belles Arts de Sabadell. Al mateix temps pren part activa en el moviment ideològic de l'època; el seu pensament esquerrà i llibertari es manifesta en la fundació de diverses associacions de caire cívic com la Sociedad Espiritista La Fraternidad, l'Ateneo Cosmòfilo Enciclopèdico,

Fig. 2. Façana de la botiga del "Fayans Catalá" de Barcelona. Recolzat a la porta d'entrada hi veiem Santiago Segura. Ca. 1901. Autor desconegut. Procedència: Fons d'imatges Museu d'Història de Sabadell

La Emancipación, Sociedad de Actos Civiles... també va col·laborar en el setmanari anarquista *Los Desheredados*.

Paral·lelament, Burguès continuarà afirmant la categoria de les seves obres ceràmiques. Participa en diverses exposicions col·lectives en què serà premiat, com ara l'Exposició Aragonesa de l'any 1886, en què va obtenir una medalla de segona classe, i sobretot l'Exposició Universal de Barcelona de l'any 1888, en què va obtenir una medalla d'argent per la seva terrissa i Menció Honorífica per la seva ceràmica artística. Així mateix el 1892 va rebre una Menció Honorífica per la seva participació en l'Exposició Nacional d'Indústries Artístiques de Barcelona. Aleshores, l'obrador de Burguès al carrer de la Creueta de Sabadell tenia gran puixança i projecció, i produïa amb gran empena.

Probablement la creació del Faiança Català va tenir lloc el 1896. El punt d'inflexió per al sorgiment d'aquesta nova empresa fou la mort del seu pare el 1895. A partir d'aquesta data Burguès renova el taller familiar i l'especialitza en la producció seriada de pisa i ceràmica decorativa incloent-hi la destinada a la construcció. El terme Faiança Català ja fa

referència als objectius que perseguia el negoci; *faiança*, traducció del mot francès *faïence* com a al·lusió a la producció ceràmica de qualitat, i *català*, pel caràcter indiscutiblement catalanista de la proposta.

Per comercialitzar la producció, l'any 1897 va obrir una botiga a Sabadell i el 1901, juntament amb el seu nebot Santiago Segura, en va obrir una altra a Barcelona que obtenia un fort impacte sobre els gustos ceràmics del públic en general (fig. 2).

Malgrat l'impuls inicial, els negocis no funcionen i l'any 1903 el Faiança Català farà fallida i el nostre protagonista es distanciarà de l'empresa amb una certa turbulència. Val a dir que en plegar el taller de ceràmica, Segura continuarà el negoci comercial a Barcelona, donant-li un nou enfocament i convertint-lo en un veritable fogar artísticoliterari del noucentisme.

Amb la fallida i embargament del Faiança, Marian Burguès perd casa i taller i es veu obligat a mudar-se ell i família. És aleshores quan s'instal·la a la Bisbal, on estableix un petit obrador al carrer dels Arcs; una estada que es perllongarà fins a finals de l'any 1911 quan altra vegada retorna a Sabadell.

Marian, de continu neguitejat per problemes econòmics, continuarà el seu periple vital amb nous trasllats: el 1917 fa estada a Caldes de Montbui i treballa d'assalariat en diversos obradors de la localitat. Mercès a l'ajut de diversos amics, l'any 1919 retorna novament a la seva ciutat natal (Burguès tenia quasi setanta anys) per instal·lar-s'hi ja d'una manera definitiva fins a la seva mort, ocorreguda el 1932.

Aquesta darrera etapa sabadellenca resulta prou enfeïnada pel treball en el seu darrer obrador, sempre variat i on va treballar incansablement, i pel seu actiu paper a l'Escola de Belles Arts i a la vida intel·lectual sabadellenca, endinsada en una florida ben brillant. És també aleshores quan proposa al municipi la creació d'una Escola Municipal de Ceràmica, la qual esdevindrà no únicament un lloc de trobada per a aprendre la tècnica ceràmica, sinó també un espai per a discutir a l'entorn de l'art. Serà llavors també quan reprèn la seva participació en exposicions: a Sabadell, Terrassa, Barcelona, Mataró, Lleida, Igualada, Girona..., i a dedicar-se a aplegar records i impressions de les experiències viscudes.

En aquest camp, i recollint material ja exposat en algunes conferències, Burguès publica el 1925 el llibre "*Estudis de terrissa catalana*", el primer assaig especialitzat aparegut al nostre país (en un moment en que la terrissa no interessava pràcticament a ningú) i una base preciosa de consulta obligada per a tots els investigadors posteriors (fig. 3).

En aquest llibret, més aviat heterogeni, de valors desiguals, s'hi ex-

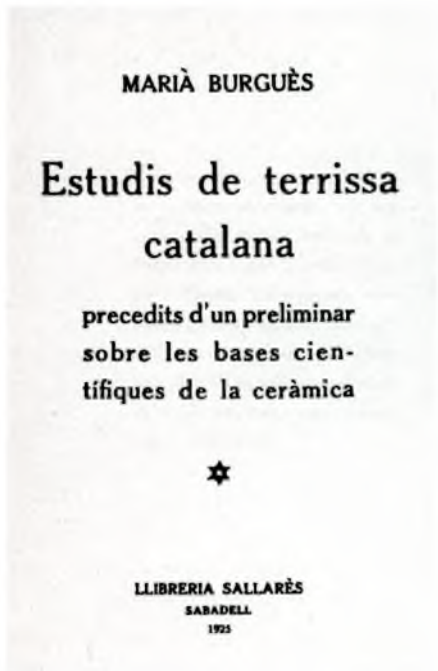

Fig. 3. Portada del llibre *Estudis de terrissa catalana precedits d'un estudi preliminar sobre les bases científiques de la ceràmica*. Edició fac-simil de la publicació original (Ajuntament de Sabadell, 1982). Biblioteca Terracotta Museu

posa un curiós estudi de les diferents formes i combinacions amb què es realitzen els objectes de terrissa, i també dóna una panoràmica parcial dels centres terrissers catalans, analitzant les terres que s'utilitzen en cada cas i les formes i objectes més comuns. L'autor il·lustra amb dibuixos tots els exemples. En aquesta panoràmica té un interès molt especial la part tocant a Sabadell, Mataró i Tuïr, que correspon sobretot a la fase 1860-1880, aquella en què Burguès treballà com a terrisser tradicional en els respectius centres. En canvi, sobta la brevetat -tanmateix força precisa-, que veiem en els casos de la Bisbal, Quart, Breda, Esparreguera i els centres del pla de Barcelona, a les referències més boiroses, quan no confuses, que tenen Manresa, Sallent, Miravet, Lleida i Mallorca. L'obra, malgrat tot, conserva un alt va-

lor, sobretot, per les seves visions directes referides al darrer terç del segle XIX, unes èpoques que ara són quasi impossibles de documentar per altres procediments. Amb un abast més ampli, Burguès publicà també "*Sabadell del meu record*" (1930), aportació estimable a la història d'aquesta ciutat.

LA VINGUDA A LA BISBAL

Poques són les dades que fins avui coneixíem del pas de Burguès i la seva família per la Bisbal d'Empordà; ell mateix dóna escasses referències al seu periple bisbalenc i hi dedica un modest espai en els seus *Estudis de terrissa catalana*. Fins i tot la ceràmica feta durant aquest període, majorment terrissa tradicional, ofereix dificultats insuperables de replega i d'atribució personal. La manca d'informació sobre l'etapa bisbalenca es reflecteix també, i d'una manera prou clamorosa, en totes les aproxi-

macions biogràfiques realitzades al personatge, on la llarga estada a la nostra ciutat s'esmenta breument.

Tanmateix, el nostre objectiu d'intentar apropar-nos al seu recorregut existencial, als seus interessos durant el període de la seva vida en què va viure a la Bisbal no ha estat fàcil, especialment per la manca de fonts i de restes materials que del seu pas s'han conservat.

En el camp de la metodologia, hem de dir que el criteri que hem adoptat per a organitzar el nostre discurs ha estat preferentment el cronològic enfront d'altres més ideològics o temàtics, tot i que tampoc no hi hem renunciat quan s'ha cregut oportú. Hem volgut incorporar el major nombre de textos tant per il·lustrar la descripció de la seva trajectòria vital a la Bisbal com per conèixer en primera persona les seves inquietuds, pensaments i manera de treballar. En la transcripció d'aquestes fonts s'ha respectat l'ortografia i els girs lingüístics originals.

Les raons que impulsen Burguès a instal·lar-se a la Bisbal són, ara per ara, incògnites, més si es té en compte que aleshores la terrissa bisbalenca es trobava immersa en una profunda crisi estructural: "Molts dels terrissers d'aquesta vila han tingut de marchar y buscar colocació en las fábricas de taps de Palamós; de manera que, una industria migrada que possehíam, es pot dir que l'habém perduda per no arrelar mes en aquesta vila, si es que no tinguém la sort de que algún foraster un xich més progressiu que'ls nostres fabricants de terrissa (cal fixarse en que los terrissers bisbalencs treballavan ab los mateixos procediments de 200 anys enrera y que may s'han preocupat d'enviar als seus fills á fora per apendrer la cocción y vidriat de l'obra) se decideixi á venir á explotar, pe'ls procediments moderns la bondat de las terras d'aquestos voltants (...)" (*AMP. Hemeroteca: La Crónica, 01/06/1905*). Burguès, terrisser experimentat (el 1903 quan arriba a la Bisbal comptava ja cinquanta-dos anys), probablement devia veure aquestes oportunitats i possibilitats de creixement, en un nou indret on fàcilment pogués sentir-se acceptat i realitzat en el seu quefer artesà. Nogensmenys, el seu prestigi com a ceramista, juntament amb el profund coneixement de l'ofici que atresorava, haurien estat factors determinants a l'hora de facilitar la seva ràpida incorporació al món ceràmic bisbalenc.

La biografia més completa sobre el personatge marca l'any 1903 com el moment en què Marian arribarà a la Bisbal, poc temps després de la fallida del "Fayans Català"; l'acompanyen la seva família, la muller Dolors Cañomeras, i els seus fills Actínia, Adelfa i Frimari (Casamartina, 1993, p. 29 i 48).

A la Bisbal, els Burguès s'instal·len en una casa - taller del carrer dels

10. - LA BISBAL. - CALLE SIS DE OCTUBRE.

Fig. 4. Imatge del carrer del Sis d'Octubre de 1869 pels voltants de l'any 1920. Autor: Emili Casas. Procedència: Fons d'imatges Emili Casas. Arxiu Comarcal del Baix Empordà

Arcs (popularment les Voltes) (Casamartina, 1993, p. 29 i 48), concretament en el número 57 (almenys des de l'agost de 1906) (*ACBE. Hemeroteca: L'Escut Emporità, 15/08/1906*), en plena carretera de pujada de Vulpellac. Val a dir que aquesta adreça vindrà modificada (no així la numeració) quan l'Ajuntament, a partir de l'octubre de l'any 1906, acordà dividir en dos seccions aquest llarg carrer: des del Pont nou fins al començament de la pujada (a l'alçada del mas Barrot) passarà a denominar-se (fins que fou revocat pel governador civil) carrer de la Solidaritat Catalana; l'altra secció, el tros de carretera que anava des del mas Barrot a Vulpellac, que també se'n deia carrer dels Arcs, s'anomenarà des de llavors carrer del Sis d'Octubre (Lloberas, 1969, p. 281-282; *AMP. Hemeroteca: La Crònica, 14/10,1906*). Aquesta nova adreça de Sis d'Octubre 57 serà la que mantindrà la família Burguès fins a la seva marxa definitiva de la Bisbal a finals de l'any 1911 (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 30/12/1911*). Val a dir que avui d'aquesta casa no en queda rastre, totalment modificada per reformes posteriors (fig. 4).

La primera notícia documental que hem pogut recollir de la seva llarga estada a la nostra ciutat és del gener de 1905. El nom *M. Burguès* apareix en la llista de col·laboradors del número especial de la revista *L'Escut Emporità* editat per commemorar el sisè aniversari de l'associació

de mateix nom; publicació que, malauradament, no s'ha pogut localitzar (*AMP. Hemeroteca: La Crònica, 13/01/1905*). Pocs mesos després, el maig d'aquell mateix any, tornem a trobar el "reputat ceramista" Marian Burguès oferint "Un objecte de cerámica bisbalenca" com a premi en els segons Jocs Florals organitzats per la mateixa Associació Escut Emporità. Val a dir que aquest premi, ofert a qui descrigués amb més encert el tema: "Suposant que'l raquitisme moral y fisich que pateix el poble catalá siga degut á la falta d'instrucción y educaci6n cívica, desarrollar un plan 6 método prácticich pera las escuelas de primer ensenyansa que contribueixi á guarirlo" (*AMG. Hemeroteca: La Lucha, 04/05/1905, Diario de Gerona, 07/05/1905, Lo Geronés, 20/05/1905; AMP. Hemeroteca: La Crònica, 11/05/1905*), no fou finalment adjudicat (*AMG. Hemeroteca: Diario de Gerona, 08/08/1905*).

El despreniment de Marian contrasta, tanmateix, amb les dificultats econòmiques que en aquells moments patia ell i família. Així, una carta dirigida a l'amic sabadellenc J. Vila Cinca, datada el dia sis d'agost de 1905, remercia i agraeix el préstec fet per aquest que, segons diu, li facilità poder pagar el lloguer de la casa: "Amich Vila, (...) Molt t'agraheixo l'oferta de 25 pts que m'ajudarán a pagar un trimestre de lloguer de casa á veure si el vinent ya no necessito l'ajuda de ningú, porque ám pesa molt teni que ferho. Mes contra la forsa no hi ha resistencia y tots els principis son els mes dificultosos (...)" (Casamartina, 1993, p. 29, nota 80).

MARIAN BURGUÈS, CERAMISTA DE LA BISBAL

A la Bisbal, Burguès es dedicarà majorment a manufacturar terrissa d'ús diari (Casamartina, 1993, p. 29 i 48). La recerca de noves fonts, però, ens permet albirar una producció molt més rica i variada. Lloberas, per exemple, el ressenya dins el llistat d'artistes bisbalencs que durant la primera dècada del segle XX decoraven els objectes (fumats o envernissats) amb motius modernistes, seguint el gust de l'època (Lloberas, 1959, p. 303), una ocupació ben plausible si coneixem la pròpia ductilitat i eclecticisme de la producció anterior de Burguès.

Una notícia recollida a la premsa local de l'època confirma la relació laboral de Marian amb el taller de ceràmica decorativa La Renurfemán: "(...) L'esmentat objecte de cerámica [una tabaquera artística] (...) ha sigut executada per en Casas, lo decorador de La Renurfemán, (...) y l'intelligent obrer en Marian Burguès, fundador del Fayans catalá, que treballa en dits tallers, baix la direcció de l'esmentat propietari director qu'ho es nostre estimat company Sr. Ferrán [Manuel Ferrán]". (*AMP. Hemeroteca: La Crònica, 10/05/1906*). El mateix Burguès con-

Fig. 5. Anunci publicitari “Firetas de Terrissa”, inserit en el periòdic *L'Escut Emporità* del dia 15/08/1906. Procedència: Hemeroteca Arxiu Comarcal del Baix Empordà

firmaria aquesta relació laboral quan esmenta Emili Casas com a “amich y company de taller”, en ressenyar l'exposició d'aquest fotògraf i escultor realitzada durant els dies de la Festa major de 1907 (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 14/09/1907*). Una relació d'amistat que, com veurem, es mantindrà al llarg dels anys, fins i tot molts anys després de la marxa de Burguès de la Bisbal.

Aquests primers anys en que Marian treballa per altri semblen coincidir també amb els moments de més dificultats econòmiques. Una situació de penúria que es perllongarà almenys fins a mitjan 1906 quan, ja establert

pel seu compte, comença a aixecar la seva situació financera: “(...) en dos anys que trevalla sol y busco companyia, perquè no'm basto (...)” (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 18/04/1908*).

Burguès inicialment s'especialitzarà en la manufactura d'objectes de fireta per a jugar a cuinar: “(...) exercia la indústria de ceràmica, en el seu aspecte de constructor d'objectes miniaturats, la major part dels quals destinava a l'esbarjo de la mainada” (*AMG. Hemeroteca: El Autonomista, 15/12/1932*). Una manufactura, la de fireta, inèdita fins aleshores a la Bisbal, tal com el mateix Marian destaca en un anunci publicat a la premsa local: “Firetas de terrissa novetat (...)”; d'altres produccions esmentades en aquest mateix anunci i que amplien el catàleg de peces de l'obrador són “(...) jochs de café, chocolate y cervesa, pous am corriola y galledas, fogonets am graella y jochs d'ollas, máquinas de carril, campanetas y cantirets am flors de relleu,... A més hi ha fogons pera carbó de alsina y cook de totas midas”. (*ACBE. Hemeroteca: L'Escut Emporità, 15/08/1906*) (fig. 5).

Just un any després, Burguès ha canviat radicalment l'orientació de la seva producció, i fabrica amb èxit el que ell anomena “Majòlica ordinaria”, definida com “(...) tot lo que's fabrica ab pasta blanca pintada o ab vernissos colorats”. Els avantatges que ell troba en la majòlica son molts i, generós com sempre, els comparteix amb els seus lectors; dóna dades de la composició i origen de les pastes, explica amb detall la seva

Fig. 6. Parada de terrissa a la plaça de Ventura Carreras (actual Plaça de la Vila) de Begur. Principis segle XX. Autor: L. Roisin. Fons d'imatges Terracotta Museu

preparació, els colors amb què treballa i la seva composició (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 15/08/1907*).

Malgrat tot, l'embalum d'aquesta producció no sembla que fos massa important, si fem cas al fet que Burguès mai apareixerà ressenyat com a tributador en les contribucions industrials de l'època. La distribució d'aquesta producció, la realitzaria la seva muller, Dolors, acompanyada dels fills, venent-la pels mercats de la comarca. (Casamartina, 1993, p. 29 i 48). El mateix Burguès confirma aquesta distribució, aclarint el catàleg de poblacions on col·loca el producte del seu treball: "(...) venentse bé en tots els mercats (llevat el de La Bisbal) com son Palamós, Palafrugell, Torroella, La Escala, Bagur, Calonge, Cassà de la Selva y Girona, que son els reconeguts fins avuy per mi" (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 15/08/1907*) (fig. 6).

MARIAN BURGUÈS, CIUTADÀ DE LA BISBAL

Paral·lelament al món del treball, i conseqüent amb la seva personalitat inquieta i compromesa, Marian s'integra ben aviat a la vida socio-cultural bisbalenca, un fet que, tanmateix, marcarà decisivament la seva trajectòria a la ciutat: "(...) Portà, aquí, una vida molt activa, donant de tant en tant conferències culturals, que foren molt celebrades" (*ACBE.*

Hemeroteca: Ciutadania, 08/12/1932), com ara la titulada “L’electricitat y l’agricultura”, pronunciada al local de l’Associació L’Escut Emporità a principis de 1906 (*ACBE. Hemeroteca: L’Escut Emporità*, 28/01/1906). L’èxit d’aquestes xerrades sembla prou evident: “(...) Polemista aciençat i convincent, la seva paraula càlida, malgrat els seus molts anys, captivava l’auditori que, atret pel seu verb vehement, sovint l’envoltava per a gaudir de les seves profitoses lliçons, ja fossin d’art, ja fossin sobre filosofia o bé sobre qüestions pràctiques de la vida social i política” (*AMG. Hemeroteca: El Autonomista*, 15/12/1932)”. La seva popularitat és manifesta quan, després d’un accident sense conseqüències del seu fill Frimari, rep les simpaties de la premsa local: “Al matí del dimars, vá tenir la desgracia de caurer del baixan del pont nou á baix á la riera, lo fill de nostre amich en Marián Burguès. S’ens diu que las sotregades rebudes son lleus. Ho celebrém”. (*AMP. Hemeroteca: La Crónica*, 10/05/1906)

“Aficionat al periodisme (...)” (*ACBE. Hemeroteca: Ciutadania*, 08/12/1932), Burguès col·laborarà tot sovint en els periòdics locals. A manca d’una premsa clarament obrera, Marian escriurà en les publicacions de signe nacionalista existents aleshores a la Bisbal i que acolliran, amb més o menys interès, els seus plantejaments. Mitjans escrits com *L’Escut Emporità*, inicialment, i el setmanari *L’Avenç de l’Empordà* més tard (el primer exemplar apareix el dia 6 d’octubre de 1906), ambdues amb redacció a l’associació catalanista L’Escut Emporità, rebran les seves col·laboracions periòdiques.

L’aproximació a L’Escut Emporità (Associació Regionalista de lo Petit Empordà), entitat abanderada del catalanisme romàntic, inicialment sense una definició partidista clara tot i que ben aviat derivarà cap a posicions netament conservadores (Lloberas, 1959, p. 280-281), segurament obeirà a la proximitat ideològica de Burguès amb el nacionalisme proclamat per aquesta entitat; una consciència nacional que, certament, compartia amb entusiasme. Així, per exemple, en els Jocs Florals de la Bisbal de 1907, organitzats per aquesta societat, Marian oferirà un premi consistent en “(...) Una artística vaixel·la de majòlica al millor treball que tractés sobre els “perills que podia ocasionar a la llibertat de Catalunya la desviació de la Solidaritat” (*ACBE. Hemeroteca: L’Avenç del Empordà*, 01/06/1907; *AMG. Hemeroteca: Diario de Gerona*, 09/06/1907; *AMP. Hemeroteca: La Crónica*, 14/06/1907). Una vaixel·la, tal com es detalla amb posterioritat, formada per “(...) 60 peces de majòlica decorades ab dates històriques gravades, alusives a la Solidaritat Catalana” (*ACBE. Hemeroteca: L’Avenç del Empordà*, 29/06/1907; *AMG. Hemeroteca: Diario de Gerona*, 05/07/1907; *AMP.*

Hemeroteca: La Crónica, 05/07/1907).

Aquest joc de taula fou guanyat pel pedagog Bonaventura Casadevall per un treball titulat amb el mateix enunciat (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 07/09/1907*), una de les personalitats més rellevants (i també poc conegudes) de la Bisbal de principis de segle XX (Maruny, 2007, p. 164-165).

Tot i això, la seva posició inconformista i crítica, i les seves “idees molt avançades” (*ACBE. Hemeroteca: Ciutadania, 08/12/1932*) expressades sense embuts en diversos articles publicats a *L'Avenç*, ben aviat posaran en crisi la relació amb aquesta associació burgesa, i l'abandó gradual de la seva col·laboració amb el setmanari.

Amb la fundació a la Bisbal de l'Ateneu Republicà Federal Pi i Margall el gener de l'any 1908 (Lloberas, 1959, p. 282-283) i la inauguració de la nova seu de la societat a finals de juny d'aquell mateix any (*AMP. Hemeroteca: La Crónica 19/06/1908 i 26/06/1908*), Burguès “(...) partidari acèrrim de les doctrines pimargallianes” (*ACBE. Hemeroteca: Ciutadania, 08/12/1932*), imbuït de l'espirit més modernitzador i inconformista del pensament de Pi, s'allunya definitivament de L'Escut Emporità i comença ben aviat a participar activament a la nova associació la qual, ja des dels seus inicis, tindrà especial interès -a més de dedicar-se a propagar els principis federalistes- a “fer cultura popular” (*AMP. Hemeroteca: La Crónica, 24/01/1908*) i “obra de patria i cultura” (*AMP. Hemeroteca: La Crónica, 26/06/1908*). D'ell, per exemple, seran les escultures en ceràmica que decoraran la biblioteca d'aquesta entitat: “(...) En la biblioteca de nostra entitat també hi ha un record permanent del malaguanyat amic, consistent en quatre bustos de fang que representen quatre homes eximis de la literatura: Pi i Margall, Víctor Hugo, Zola i Verdaguer”. (*AMG. Hemeroteca: El Autonomista, 15/12/1932*).

Burguès esdevindrà també redactor assidu del mitjà escrit d'aquesta associació *El 6 d'Octubre*: “(...) Encara guardem la col·lecció d'aquell inoblidable setmanari, on hi ha estampats nombrosos treballs periodístics sobre art i ciència social, deguts a la ploma fàcil i trempada d'En Burguès, els quals eren llegits amb vertadera delectança” (*AMG. Hemeroteca: El Autonomista, 15/12/1932*). Una col·laboració que ens ve també confirmada per altres fonts: “(...) Aficionat al periodisme, col·laborà mantes vegades en el desaparegut i enyorat periòdic bisbalenc “El 6 d'Octubre” (*ACBE. Hemeroteca: Ciutadania, 08/12/1932*) (fig. 7).

Aquestes col·laboracions en els mitjans de comunicació locals li serveixen de tribuna d'opinió i d'intercanvi ideològic, i a nosaltres ens permeten apropar-nos a la seva particular manera d'entendre la vida i

Fig. 7. Capçaleres dels periòdics bisbalencs on col·laborà Marian Burguès. Procedència: Lloberas, P. (1959) *La Bisbal en la història i el record*, p. 291. Biblioteca Terracotta Museu

pitar re'm fassi almoyna. !Aborreixo l'almoyne!. (...) Jó, aborreixo l'hipocrecia fins al extrem que dich sempre tot quan penso y sento, porti o no conseqüències doloroses pera mi. Y aixis meteix me manifesto. (...) Jo tinch una fé absoluta ab mi mateix capás de desafiar a tota l'humanitat en pès que anés contra méu. Soch mon propi Deu (...)." (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá, 10/01/1907*).

En "Anant pel món", relata un viatge a París realitzat amb el seu amic Emili Tarrida i explica que el principal motiu per emprendre el viatge fou visitar un falansteri: "(...) estudiar de visu el tant anomenat Familisteri de Guisse, poderosa associació falausteriana fundada baix els principis del gran sociòlech Charles Flourier". (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá, 22/12/1906*). Indubtablement, els dos amics anaren a veure un dels falansteris creats pel gran socialista utòpic francès Charles Fourier, un dels pares del cooperativisme.

A "Anacronismes", Burguès mostra un clar desencís amb tots els posicionaments polítics, liberals, republicans i fins i tot àcrates, allunyats molt d'una realitat caracteritzada sovint per les renúncies, les imposicions i la frustració de les expectatives col·lectives en favor d'obscurs interessos de grup. Burguès, identifica política amb pràctica endogàmica, i titlla de reaccionàries i anacròniques les diferents opcions polítiques segons

la societat, una visió certament crítica, marcadament obrera i llibertària. Així, per exemple, a l'article "Al Amich del Poble Catalá", a partir de l'autoreflexió, exposa una realitat injusta, en aquest cas de dimensió social, i realitza una demolidora crítica a aquesta associació benèfica i humanitària a qui acusa de netejadora de consciències: "(...) Jó no puch viure en pau ab mi mateix, en ma propia consciencia si esploto als demés. Ni explotat ni explotadó, aixís procuro obrar. (...) Jó no puch tolerar, sufrir ni sos-

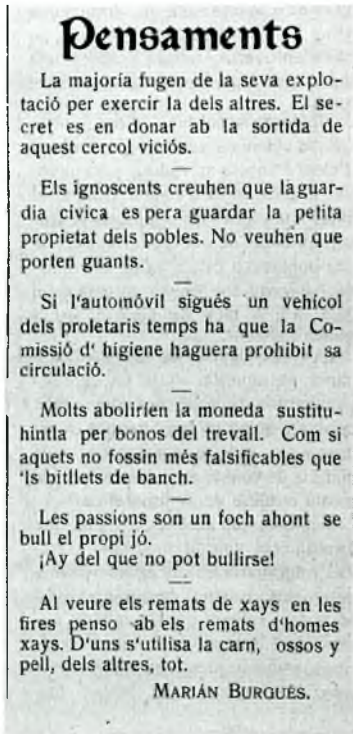

Fig. 8. "Pensaments" de Marià Burguès publicats en el setmanari *L'Avenç del Empordà* del dia 06/07/1907. Procedència: Hemeroteca Arxiu Comarcal del Baix Empordà

la seva particular visió de la reacció: "(...) tornar enrera l'avenç assolit (...), treballar per els beneficis d'una secta, partit, camarilla, etc. (...), la reacció es destrucció". (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 01/06/1907*).

Molt interessant també és la col·lecció d'escrits de caire clarament ideològic i social publicats a *L'Avenç* i titulats genèricament "Pensaments", una secció pròpia de Burguès, carregada d'una fina ironia, i on justament expressa la seva visió més crítica envers la societat, denuncia l'explotació i la desigualtat, i proclama la necessitat d'una transformació social. Aquests pensaments, sovint inviten a una reflexió profunda sobre els plantejaments socials i morals de la humanitat. Vet aquí una selecció: "Hi ha individus que encar que arriuin á vells no han viscut may. Sempre han menjat, vestit y s'han manifestat á gust dels altres"; "Els qu'esperen que les lleys els facin lliures poden esperar sentats. En tenen per sigles" (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 19/10/1906*);

"Tenim la llibertat de pensar. Are debèm conquerir la de manifestar el pensament, després la de obrar" (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 10/11/1906*); "Si la existencia sigués amable a gust de cada hú, el progrés no tindria raó de ser", "Comprar y vendre es propi d'ànimes petites. Cap gran home ha estat bon comerciant" (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 08/06/1907*); "La majoria fugen de la seva explotació per exercir la dels altres. El secret es en donar ab la sortida de aquest cercol viciós", "Els ignoscents creuen que la guardia civica es pera guardar la petita propietat dels pobles. No veuen que porten guants", "Al veure els remats de xays en les fires penso ab els remats d'homes xays. D'uns s'utilisa la carn, ossos y pell, dels altres, tot" (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 06/07/1907*) (fig. 8).

Burguès també publicarà escrits sobre temes de caire filosòfic, científic, o artístic, on exposa els seus interessos més culturals. A “Veritat”, per exemple, (*ACBE. Hemeroteca: L'Escut Emporitá, 28/01/1906*), posa de relleu el caràcter relatiu d'aquest concepte, qüestiona, per tant, la seva definició, i li dóna una condició ontològica, en considerar-la propietat del ser i no de la ment en línia amb l'existencialisme. A “Ciencia magnética”, Burguès defensa les qualitats benefactores del *Magnetisme* [hipnotisme] per a la curació de malalties, i com a Catalunya aquesta ciència: “(...) la branca més important de la Fisiologia” es desconeix o no interessa a les universitats (*ACBE. Hemeroteca: L'Escut Emporitá, 15/08/1906*). Val a dir que aquest article, el signa com *Satán*, pseudònim que Burguès ja havia utilitzat amb anterioritat (Casamartina, 1993, p. 15), un pseudònim que utilitzarà també en les seves col·laboracions al setmanari *El 6 d'Octubre* (*ACBE. Hemeroteca: Ciutadania, 08/12/1932*). També escriu dins la secció artística de *L'Avenç* l'article titulat “Notes d'Art”, on comenta una exposició d'Emili Casas (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá, 14/09/1907*). Conseqüent amb la inquietud del moviment obrer per millorar el nivell cultural d'adults i petits i la seva formació, Burguès publica “Instrucció” (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá, 27/10/1906*), una proclama de la cultura i el coneixement molt en la línia de l'Escola Moderna que aleshores es fundava a la Bisbal (Maruny, 2007, p.160-163).

L'obrer culte, tal com se'l defineix en la necrològica publicada amb motiu de la seva mort (*ACBE. Hemeroteca: Ciutadania, 08/12/1932*), també escriu, i molt, sobre la terrisseria: “(...) la industria més bonica, vividora y estimada en totes parts del món”, i sobre l'ofici, per a qui el terrisser “(...) no deu esser-se una màquina pera fer giravoltar el torn y extreuren pessas y més pessas totes iguals, dies, setmanes, mesos y anys, fins a atrofiar el cervell y transformarse l'home en màquina“. Aquestes reflexions s'inclouen dins l'article titulat “¿Parlem de Ceràmica? (i II)”, una veritable declaració d'intencions sobre el sector. El títol, inserit dins el signe d'interrogació, mostra clarament l'escepticisme que li suposa parlar del tema. En l'escrit es menciona un article anterior publicat a *L'Escut Emporitá* (no localitzat) que pel context sabem que tractava de les causes que, segons Burguès, haurien propiciat la crisi de la terrissa. Davant d'aquesta crisi, Marian exposa un seguit de “(...) orientacions que deuría empendrer pera conquerir son prestigi, traduït per comandes ben pagades”, i proposa com a nova direcció per a la ceràmica bisbalenca la nova producció - ja esmentada - de majòlica ordinària (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá, 15/08/1907*) (fig. 9).

Fig. 9. Vista exterior de l'edifici de la fàbrica de terrissa *Unión Obrera de Alfareros* al carrer del Carme. Ca. 1914. Autor: Emili Casas. Procedència: Fons d'imatges Emili Casas. Arxiu Comarcal del Baix Empordà

L'article critica les solucions donades per tal de minimitzar la crisi, especialment aquelles que suposen baixar els preus dels productes manufacturats i sobretot la retallada de salaris, que tan greus conseqüències comporta, a la pròpia indústria: "(...) es pobre recurs donar sortida als géneros a baix preu, abaixant la má d'obra, fins a un punt en que quant tot en la vida s'encareix y els temps obliguen a fer dispendis en objectes que trenta anys endarrera hagueren considerat supérfluos y avuy formen part d'una necessitat després de la del nodriment no cal el petit salari al obrer. El recurs d'abaixar la má d'obra es el dels ignoscents que maten la meiteixa industria que'ls ha de donar vida. Y aixó fa que'ls desperts, els apes pera assimilarse a un'altre industria deixen un ofici que escassament dona pera mal nodrirse y no's posin aprenents joves pera continuarlo". El resultat inevitable d'aquest cercle viciós ha estat, segons Burguès, que "(...) la carn esplotable ha canviat d'industria, obligada per les necessitats de la vida y no tenir un clar concepte dels recursos qu'ofereix una industria com la terrissera" (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá*, 15/08/1907).

L'escepticisme de Burguès sobre el futur de la terrissa el porta a un clara incredulitat envers els seus companys d'ofici, tant que fins i tot veu el futur en mans d'obrers externs a la pròpia indústria: "(...) aixó es lo que deuen pendre malgrat la fatuitat o lo que siga dels que's dediquen

a la fabricació de terrissa; tots, amos y treballadors se creuhen tenir conquistat el mon y'l desconeixement de l'industria que exerceixen els cega. Empró l'industria terrissera no pot morir y evolucionará malgrat aquest defecte. Sinó se la emprenen els avuy existents la fabricació d'aquesta branca productiva de la Majólica, una cooperació de obrers desperts d'enteniment encar que no hagin somniat tocar terra molla may en sa vida, serán els que la portarán a cap" (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá*, 15/08/1907).

Aquestes opinions crítiques són compartides per d'altres articulistes de *L'Avenç*, com ara M. S. que destaca la indiferència i conservadorisme dels terrissers, aferrats a una monòtona repetició de models i formes ancestrals, lluny de qualsevol innovació. Segons aquest articulista, el prestigi que llavors adquiria la ceràmica de la Bisbal venia de l'esforç de persones que, justament, no eren ceramistes professionals. Al capdavant d'aquests avenços (en emmotllats, aplicació de vernissos, i en la producció artística) hi trobaríem Joan Coromina, Manuel Ferrán i Sebastià Padrós; i fora dels ceramistes d'ofici com Joan Bagué o el mateix Burguès, la resta de professionals s'ho havien mirat amb indiferència. La solució, per M. S, passava per la creació d'una Escola de Ceràmica (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá*, 21/03/1908; Serra, 2005, p. 125)

Val a dir que amb anterioritat a la proposta de M. S, el mateix Burguès ja havia defensat a les pàgines de *L'Avenç* la possibilitat de crear una secció de ceràmica a l'Escola de Belles Arts, la qual proposava que fos dirigida pel seu amic Emili Casas: "(...) Si á La Bisbal hi hagués una corporació municipal que procurés pera l'avenir dels petits ciutadans, disposaria que en la Escola de Belles Arts hi hagués una secció de modelat al barro y per mestre d'ella n'Emili Casas" (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá*, 14/09/1907).

L'article de M. S. sobre la possible creació d'una Escola de Ceràmica rep la rèplica de Marian i aquesta, novament, una altra resposta de M. S., iniciant-se així un seguit d'articles a *L'Avenç* titulats amb el nom genèric de "Parlem de Ceràmica", una secció de la qual, tot i que amb certa vaguetat, ja n'havia donat notícia en Pere Lloberas (Lloberas, 1959, p. 305, nota 8). En aquests escrits Burguès no es limitarà a discutir sobre la conveniència de la creació d'una Escola de Ceràmica, sinó sobretot, serviran per mostrar-nos la seva particular visió de l'ofici. Una visió, tanmateix, de clara reacció davant la greu situació que patia la terrissa: "(...) No voldria esser pessimista, donchs soch optimista per temperament, per naturalesa, y somnio constantment en fer reviure l'art terrisser que'l veig

mercit, morint d'anemia sinó de tassis galopant" (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá*, 04/04/1908).

Burguès no defuig la idea de la creació d'un centre d'ensenyança, ans el contrari, imagina aquesta escola ideal amb molta més amplitud que la proposada per M. S.: "(...) Aquí, més que una Escola de Cerámica, sería práctic y positiu establirla de terrissa artística é industrial a la vegada (...)” dividida amb seccions especialitzades segons el tipus de producció ceràmica: terrissa de foc, serveis de taula i cuina, elements decoratius, peces de construcció... No creu, però, que s'arribi a gestar, sobretot per les dificultats a l'hora de trobar professors: "(...) ¿Se fara? Ho dupto; més que dubtarho casi asseguro que nó”, i insisteix en l'opinió molt negativa que li mereixen els seus companys d'ofici entre els quals, ell mateix s'inclou: "(...) donat el carácter de suficiencia dels fills de la terra que treballen el fang, potser ni aixó; potser ni la escola tindria alumnes, ni hi hauria professors que volguessen bregar ab la indiferencia dels que han de apendrer. ¿Y els professors d'ahont els treuríem? Si poguessen passar plassa de professors cada un dels que anomena l'articulista, trobaríam que cada un se creu un sabi dintre la variada manifestació del art terrisser. Ni en Burguès, ni en Bagué, ni en Ferrán, ni en Corominas, ni en Padrós, me crech estiguessen disposats a baixar del sócol ahont s'han encastellat pera apendrer ensenyant donchs ja saben; y tal volta si ensenyaban lo poch o molt que saben, podria mermarlos els ingressos que treuen o pensan treure dels seus afanys" (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá*, 04/04/1908).

La solució per Burguès passa per incorporar elements forans a la indústria i canviar la producció: "(...) Sinó se la emprenen els avuy existents la fabricació d'aquesta branca productiva de la Majòlica, una cooperació de obrers desperts d'enteniment encar que no hagin somniat tocar terra molla may en sa vida, serán els que la portarán a cap" (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá*, 15/08/1907); "(...) Mes, el que soscriu encare no desespera de trobar companys que vulguen esser lliures (ni explotats ni explotadors) fabricant majòlica ordinaria policromada, evolució precisa que s'imposa donada la carestia del plom y l'estany pera ferho envers el fayans ordinari (pisa blanca Valenciana)" (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá*, 04/04/1908); "(...) soch optimiste tractantse de trobar companys que jamay hagin tocat fanch pera viurer. En aquest terreno arribo a tenir la fe que somou les montanyes, que a tant equival transformar en terrissaires a sabaters, cassadors y tapers." (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá*, 18/04/1908) (fig. 10).

M. S, en canvi, jutja la situació sota un aspecte més favorable i inter-

Fig. 10. Imatge de família dels treballadors de la *Unión Obrera* a principis segle XX. Autor desconegut. Procedència: Fons d'imatges Terracotta Museu

preta de les paraules de Burguès que el que calia era crear una “cooperativa de producció de ceràmica artística”, per a arribar a aconseguir la necessària connexió entre tècnics, artistes i terrissers en una producció conjunta (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 11/04/1908*). Marian, en canvi, veu impossible aquesta cooperació “(...) Ni amb els amos ni amb els obrers he trobat ressó (...) proposant a tots els que volen escoltar-me la fundació d'una nova Cooperació”, i insisteix en la creació d'una Escola de Ceràmica entesa des d'un punt de vista més ampli, incorporant totes les branques de la producció. (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 18/04/1908*).

Sigui com sigui, el Burguès preocupat per “l'atonía mortal que pateix l'art terrisser”, i amb la voluntat de trobar nous camins per al seu desenvolupament, aprofita la tribuna de *L'Avenç* per plantejar una nova idea, un projecte inèdit no només a la Bisbal sinó a tot Catalunya i de gran transcendència per al sector: proposa l'organització a la Bisbal d'un Congrés Català de Terrissers. Burguès n'exposa el qüestionari que caldria preparar, en detalla els diferents temes a tractar, fins i tot suggereix el dia de celebració i comptabilitza les despeses de realització... I per tal de crear el clima necessari i donar-hi un màxim ressó, proposa també la

creació d'una primera revista terrissaire. (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 18/04/1908*).

I altra vegada, el desinterès general torna a planar per damunt de les seves idees, perquè no tan sols el Congrés i la revista no s'arribaran a realitzar sinó que, a més, ambdues propostes no semblen despertar cap mena d'interès entre els seus coetanis. En aquest sentit, no coneixem ni cap suport explícit –ni de particulars ni institucional–, ni cap debat en la premsa local de l'època, ni tampoc hem sabut trobar cap altra notícia sobre el tema; de fet, no se'n torna a parlar més. Com tants altres projectes de Burguès, les seves iniciatives i aspiracions restaran novament en el limbe dels justos, mancades de suport explícit. Tal com el mateix Burguès pronosticava: “Espero donchs sentat” (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 18/04/1908*).

Amb aquesta pretensió fallida d'organitzar un Congrés Terrisser a la Bisbal, Marian conclou els seus escrits a *L'Avenç*, de manera paral·lela al seu allunyament definitiu de l'entitat L'Escut Emporità; una desafecció que ara, a principis de 1908, amb la fundació de la nova associació republicana federal Ateneu Pi y Margall, sembla precipitar-se.

Una relació de Burguès amb L'Ateneu que ben aviat esdevindrà prou intensa i fecunda, si fem cas al sentit article necrològic elevat pels membres d'aquesta entitat: “(...) En evocar, en l'hora suprema del seu traspàs, el nom de l'inquiet artista, hem de palesar públicament l'agraïment dels fundadors del nostre Ateneu i els que feren el batallador setmanari bisbalenc “El 6 d'Octubre” per l'aportació que prestà el distingit traspassat a l'obra de dignificació ciutadana que aquells iniciaren en la nostra ciutat i que tants bons fruits ha donat.” (*AMG. Hemeroteca: El Autonomista, 15/12/1932*).

L'aparició a principis de gener de 1910 del setmanari portaveu de l'Ateneu, *El 6 d'Octubre*, (Lloberas, 1959, p. 286), oferirà de nou a Burguès la possibilitat d'expressar per escrit les seves idees i opinions; com ja s'ha assenyalat abans, els seus treballs periodístics hi foren nombrosos. Dissortadament, la manca d'exemplars conservats a l'Arxiu Comarcal, així com les dificultats trobades a l'hora de poder accedir a d'altres arxius privats, impedeixen poder conèixer de primera mà aquests treballs. Tal com algun autor ja ha apuntat, la Bisbal no ha estat un poble massa donat a la conservació dels papers populars (Lloberas, 1959, p. 285).

Conseqüentment, els darrers temps de Burguès a la Bisbal ens són poc coneguts, ja que als gairebé dos anys de silenci en els mitjans escrits locals, (des de l'abril de 1908, data de la darrera col·laboració a *L'Avenç*, al gener de 1910 quan apareix el primer número d'*El 6 d'Octubre*), s'han

Fig. 11. El castell. Ca. 1908. Alçat pels bisbes de Girona, senyors de la Bisbal, els darrers dos-cents anys ha fet funcions ben diverses: fort, caserna, seu de l'Administració de justícia, presó i arxiu notarial del districte judicial. Autor: A. T. V. Procedència: Fons d'imatges Arxiu Comarcal del Baix Empordà

sumat les dificultats trobades a l'hora de localitzar exemplars d'aquesta darrera publicació. Les referències al personatge, doncs, s'han de buscar a partir d'aquell moment en notícies indirectes, en el que altres n'han parlat i escrit; apunts biogràfics que, evidentment, caldrà contrastar a la llum de noves descobertes, com el tancament de Burguès a la presó preventiva de la Bisbal arran dels fets de la Setmana Tràgica (juntament amb les seves filles Actínia i Adelfa). La notícia l'explica el mateix fill petit de la família, Frimari Burguès, que aleshores tindria 7 anys, el qual fou enviat a Sabadell per la seva mare tement que es prenguessin altres mesures contra la família (Casamartina, 1993, p. 29 i 48, nota 81) (fig. 11).

No hi ha dubte que les seves crítiques al sistema, les seves opinions expressades sempre vehementment i amb fermesa,

el seu "(...) Esperit selecte i rebel a la vegada que clamava sempre contra les injustícies socials, de les quals era un detractor formidable" (*AMG. Hemeroteca: El Autonomista, 15/12/1932*) li complicaran força la vida en èpoques de forta agitació política i social, i el deixen, a cell i família, en una posició prou incerta. Malgrat no poder-ho confirmar, potser Marian fou aquell terrisser anònim -la notícia no especifica el nom- que "(...) cercat pera declarar sobre el fet (...) de referencia, y com que l'esmentat terrisser es d'idees avensades y are hi ha la suspensió de garanties, va figurarse que tal vegada se'l volia fer objecte d'una persecució seriosa y, sense encomanarse a Deu ni al diable va adoptar la resolució de passar la frontera deixan aquí la seva muller y familia ab el disgust consegüent". (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 07/03/1908*).

Una delicada situació la de la família Burguès que sembla confirmar-se si es té en compte que a la nostra ciutat, els fets de juliol de 1909 no varen assolir conseqüències importants: “(...) El dijous al dematí [29/07/1909] circulà el rumor de que, grupos nombrosos de vaguistes de les obres del port de Palamós y d’altres localitats, venien sobre La Bisbal ab el propòsit de cremar el convent y alterar l’ordre. A la tarde (...) no tingué que registrarse cap incident, mes que la trencadissa d’una taula de marbre de fora del Casino dels Archs al passar per allí un nombrós grupo (...)” (*ACBE. Hemeroteca: L’Avenç del Empordà, 07/08/1909*). I malgrat aquest civisme, la repressió posterior va comportar que a la Bisbal també es practiquessin detencions: “(...) El dijous darrer [05/08/1909], la Guardia civil també feu algunes detencions de vehins d’aquesta ciutat y d’algun foraster qu’hi trevalla, mes, com que a La Bisbal, sortosament no’s registrá cap acte de violencia, ahir tarda [13/08/1909] els presos bisbalencs foren posats en llibertat” (*ACBE. Hemeroteca: L’Avenç del Empordà, 14/08/1909*). Pere Lloberas confirma que foren mitja dotzena els bisbalencs arrestats, i dóna el nom de Jaume Mestres i Miquel Palé com a únics processats (Lloberas, 1974, p. 48).

L’empresonament de Marian mostra clarament la situació d’incertesa en què devia viure la família els darrers anys a la Bisbal. No sembla massa agosarat pensar que el desengany i la frustració generada per la incomprensió dels seus contemporanis, sumat al recel que devia suposar viure amb la desconfiança d’haver esdevingut sospitós permanent, esdevindrien motius més que suficients per explicar la seva marxa de la ciutat.

Una partença que segons els seus biògrafs es produiria en un moment indeterminat de principis de 1911 ja que, certament, en aquell any trobem altra vegada la família Burguès instal·lada a Sabadell, en concret al número 37 de la carretera de Terrassa. El mateix Frimari confirma aquest punt i puntualitza que la seva mare llogà la casa (Casamartina, 1993, p. 29 i 38, nota 82); també a partir d’aquell mateix any 1911 es constata la participació dels Burguès, a les fires celebrades a la Rambla. És per tot això que en la catalogació de la seva producció ceràmica es proposa per a la seva estada a la Bisbal una cronologia de 1903-1910 (Casamartina, 1993, p. 67).

Les nostres dades, però, mostren una permanència més prolongada a la Bisbal, almenys fins a finals de l’any 1911 tal com es constata d’un anunci publicitari aparegut el dia 2 de desembre al setmanari *L’Avenç*, on Marian justament liquida el negoci: “Pera’ls terrissers. Dugues industries de porvenir. Ensenyansa pràctica y venta d’eynes, motllos y demás pera la fabricació d’objectes de fácil venta, que deixan bons rendiments

3

Pera'ls terrissers

—•••••—

Dugues industries de porvenir
 Ensenyansa pràctica y venta de
 d,eynes, motllos y demás pera
 la fabricació d'objectes de fácil
 venta, que deixan bons rendi-
 ments per un preu reduit de **100**
pessetes.
 Fins al 15 de Desembre dirigir-se
 a
MARIAN BURGÜES
 Sis d'Octubre 57—LA BISBAL

Fig. 12. Anunci "Pera'ls terrissers", inserit en el setmanari *L'Avenç del Empordà* del dia 02/12/1911. Procedència: Hemeroteca Arxiu Comarcal del Baix Empordà

per un preu reduït de 100 pessetes. Fins al 15 de Desembre dirigir-se a MARIAN BURGUES. Sis d'Octubre 57 – LA BISBAL" (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 02/12/1911*). Val a dir que aquest mateix anunci apareix novament els dies 9 i 30 de desembre (fig. 12). Una constatació que permet suggerir, a tall d'hipòtesi, i per tal de no entrar en contradicció amb l'asseverat més amunt, un possible trasllat inicial de la família a Sabadell amb una estada més llarga del patriarca demorat fins a liquidar el negoci. Sigui com sigui, a partir de 1912 no tornem a trobar cap més referència dels Burguès a la Bisbal.

L'AMIC EMILI CASAS

No voldríem acabar aquesta semblança sense mencionar l'amistat intensa i perdurable en el temps entre Burguès i Emili Casas. Tal com ja s'ha dit, la seva coneixença es va produir al taller de ceràmica decorativa La Renurfemán, on Casas realitzava, almenys des de l'any 1903, tasques de dibuixant: "Hemos tenido ocasión de ver un jarrón de tipo griego, en cerámica bisbalense (...). Dicho jarrón de gusto sencillo, pero sumamente elegante, ha salido de los talleres de nuestro amigo D. Manuel Ferrán y decorado por el dibujante de dichos talleres Sr. Casas, á quienes felicitamos por su obra". (*AMP. Hemeroteca: La Crónica, 22/10/1903*). L'any 1906, com hem vist, ambdós coincidiren en aquest taller: "Habérm tingut el gust de veurer, en los talleres de "La Renurfemán" una tabaquera artística (...). L'esmentat objecte, de ceràmica (en negre-alumini) ha sigut executada per en Casas, lo decorador de "La Renurfemán", (...) y l'intelligent obrer en Marian Burguès, fundador del Fayans catalá, que treballa en dits tallers". (*AMP. Hemeroteca: La Crónica, 10/05/1906*).

La relació entre els dos personatges sembla prou estreta com per fer dir a Burguès, a vegades tan gelós de la seva independència: "(...) soch

foraster y no conech d'aprop més que a comptats companys de lluyta" (ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá, 04/04/1908), que es tracta d'un veritable "amich y company" (ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá, 14/09/1907).

Emili Casas fou un artista polifacètic, d'innegables aptituds artístiques (Lloberas, 1974, p. 85). La seva principal activitat fou la de fotògraf -a partir de 1907 de manera professional-: "D. Emilio Casas, escultor y dibujante de "La Renurfemán" ha montado un taller fotográfico en su casa, Hospital 46, contando, además de su reconocida inteligencia, con una máquina con la cual podrá hacer cuantos trabajos le sean confiados, por difíciles y delicados que ellos sean (...)" (AMP. Hemeroteca: La Crónica, 15/02/1907). Això, però, no li restà temps per a conrear d'altres activitats artístiques, com ara la pintura, el dibuix, l'escultura o el cartellisme. Les seves escultures, de notable qualitat, les exposava a l'aparador del seu establiment, renovat contínuament amb noves peces (Matas, 1985, p. 14).

Durant la Festa major de 1907, Casas exposa per primera vegada els seus "Estudis al fang y ampliacions fotogràfiques" (ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá, 14/09/1907). És el seu treball àmpliament reconegut: "En una botiga de sota els Archs, nostre volgut amich n'Emili Casas hi ha exposat algunes obres escultòriques en fanch y alguns retratos de regular tamany obtinguts per ampliació fotogràfica. Tant els retratos com els treballs en fanch, han sigut forsa elogiats pe'l nombrós públich que ha desfilat per devant del lloch de l'exposició" (ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá, 24/08/1907). El mateix Marian, recordem-ho, escriu una ressenya crítica de la mostra, i proposa al seu amic per a professor d'una nova secció de modelat ceràmic a l'Escola de Belles Arts (ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordá 14/09/1907).

Algunes de les obres escultòriques de Casas presentaven un esmaltat negre brillant que aconseguia donar una forta aparença metàl·lica als objectes, aquell "negre-alumini" de què parlava el fragment de notícia ja destacat. Aquesta tècnica interessaria molt a en Burguès, el qual, sobre peces de la seva elaboració, encarregaria a l'Emili Casas la realització de nombrosos treballs d'esmaltat. (Matas, 1985, p. 14). Un interès pels seus treballs que s'exemplifica manifestament al febrer de 1926, quan Burguès convida al bisbalenc a participar en l'exposició "Estudis de ceràmica" a la Sala Parés de Barcelona: "(...) Una novetat: la mostra de cinc esculturetes esmaltades, modelades pel més modest dels artistes, N'Emili Casas, de La Bisbal, és per a mi lo de més vàlua (...)" (ACBE, Fons E. Casas: Impresos i fulletons). (fig. 13)

Fig. 13. Targetó de convit a l'exposició "Estudis de ceràmica" originals de Marian Burguès; Establiments Maragall (Sala Parés), Barcelona 1926. Procedència: Fons Emili Casas; Impresos i fulletons, Arxiu Comarcal del Baix Empordà.

Malauradament, les escultures no es varen arribar a vendre, tal com el mateix Burguès ho explica en una targeta postal dirigida al bisbalenc tot just clausurada l'exposició: "Sr. Emili Casas La Bisbal. Amic: ja deuen saber que la exposició en que i figuraban les vostres escultures esmaltades per mí s'ha tancat. Pecuniariament ha sigut un desastre, casi no s'han fet gastos. Els periòdics moltes alabances; moltes visites, empró no's venqué. (...) Digueume el preu mínim que les cediriau i potsé las colocalre entre els artistes coneguts, perquè si las embalem i donem á una agencia casi segur arribarán malament. Vostre. M. Burguès. Sabadell 25-2-26" (*ACBE, Fons E. Casas: Correspondència particular 1911-1943*). Com a dada curiosa, constatem que a la cara il·lustrada de la postal es reproduïx una gran gerra de tres peces, del tot similar a aquella realitzada l'any 1924 i que avui es conserva al Museu d'Art de Sabadell (Casamartina, 1993, p. 87 i 116, fig. 43; AA. DD., 2002, p. 37) (fig. 14).

L'any 1943, onze anys després de la mort de Burguès, Emili Casas homenajaria pòstumament el seu antic amic amb un retrat fet a la ploma, un "cap d'estudi" (tal com ell denominava a aquests dibuixos) que s'inclou dins la sèrie que el fotògraf - artista realitzarà al llarg dels anys i que componen una interessant galeria de personatges (Matas, 1985, p. 14) (fig. 15).

Fig. 14. Targeta postal de Burguès a Emili Casas. 25/02/1926. Proccedència: Fons Emili Casas: Correspondència particular 1911-1943, Arxiu Comarcal del Baix Empordà

NOTES A LA SEVA PRODUCCIÓ CERÀMICA

La ceràmica és un llenguatge que a més de la invenció i fantasia que reclama tot procés creatiu ha d'afegir, indispensablement, un plus afegit de coneixements tècnics i uns registres d'experimentació amb colors, matèries i processos químics que requereixen del saber que dona la pràctica. I justament en Burguès,

que d'ofici i pràctica en tenia un munt, en el coneixement de la tècnica -i del propi mercat- va assolir unes proporcions de gran intel·ligència: "(...) el fadrí terrisser deu ésser enginyós pera fer lo que demanin, deu tenir coneixements elementals de física y química pera inventar decoracions noves y coneixements de dibuix per imitar y millorar les pessas que a través del temps han arriuat fins a nosaltres; iniciatives y energies pera inventarne d'altres, útils a la Agricultura o Industries noves, particularment la Eléctrica, que necessiten la cooperació de la Ceràmica. Deu haber d'estudiar els gustos del día y donar la forma y decorat a les pessas segons les exigencies de la moda o del comerç (...)" (*ACBE. Hemeroteca: L'Avenç del Empordà, 15/08/1907*).

Burguès com a ceramista fou més un hàbil realitzador que no pas un veritable creador; la seva vena creativa sembla haver-se orientat no tant cap a desenvolupar un llenguatge propi sinó més aviat vers l'assimilació de noves experiències, dins un constant assaig d'estils, tècniques i formes possibles. En una carta de l'any 1926 dirigida a Joaquim Folch i Torres, el mateix Burguès ens descriu la seva manera de treballar: "Traballo sol: jo m'arrencó la terra, coc el fang i el treball, pinto, esmalto o engalbo, enforno, i faig la cocción. En la mateixa fornada, barrejo la terrissa, la majòlica i la faiança sense distinción. A cada fornada provo nous esmalts i motius de decoración. Quant a les formes no podria fer una parella amb tots els mils que he fet. Procuo fugir de tot ço que fan els altres; les còpies m'enfarfeguen (...)" (Folch i Torres, 1926, p. 7).

Fig. 15. Emili Casas: Marià Burguès, ceramista de Sabadell. Ca. 1943. Dibuix a ploma. Procedència: Fons Emili Casas: Dibuxos, Arxiu Comarcal del Baix Empordà

El resultat serà una producció artística prolífica i diversa, una obra personal feta amb cura, esforç i amb una capacitat de treball innegable (fig. 16).

Dins la variada producció de Burguès, hi trobem gairebé de tot, des de peces d'imitació de l'antiguitat clàssica a escultures de ceràmica envernissada, fireta per a infants, o les seves produccions de simple terrissa tradicional. Paral·lelament, produeix multitud de peces tornejades, més o menys ornamentals, amb una gran varietat de formes i decoracions, engalbes de color i vernissos transparents. La seva obra és rica en motius florals, geomètrics, figuratius, de colors vius: plats i gerros al més sovint llisos, però cercant a vegades un reforç decoratiu amb els efectes de l'aiguada o amb el dibuix esgrafiats o pintats; pla-

tes pintades, grans floreres d'estil netament modernista, abaracades amb acanalaments, excrescències o generoses floracions en relleu, figuretes policromades. Més endavant, aquesta ductilitat el portarà a assimilar les concepcions més austeres del noucentisme, l'ingenuïsmes i fins i tot una certa modernitat. (Forrellad, 1990, p. 18; Casamartina, 1993, p. 65).

És a partir dels records de Frimari que s'ha pogut determinar d'una manera aproximada l'obra bisbalenca de Marian Burguès. Segons aquesta font privilegiada, a la Bisbal, Burguès es dedicà sobretot a produir ceràmica utilitària, manufacturada amb els mètodes tradicionals del lloc; una producció, tanmateix, molt mal coneguda (en el catàleg de Casamartina només hi trobem relacionada una sola peça com feta a la Bisbal, la número 29): plats i plates tornejats i després emmotllats per tal de donar-los relleu, uns amb dibuixos orientalizants o barrocs, d'altres en forma de fulles de plàtan... També sens diu que féu gerros vidrats per a plantes, i molts altres objectes d'ús quotidià, i que eren venuts pels mercats de la comarca. (Casamartina, 1993, p. 67).

Fig. 16. A. Vila Arrufat: Marian Burguès al seu darrer taller (carrer del Foment, Sabadell). Ca. 1920: Oli damunt tela, 50 x 61 cm. (Col·lecció Museu d'Art de Sabadell). Fotografia: J. C. Lorenzo

La nostra recerca, com hem vist, permet ampliar en molt la llista de produccions, precisa la cronologia, i localitza noves peces que s'afegeixen al catàleg, malauradament encara breu, de peces ben identificades.

Marian Burguès arriba a la Bisbal a mitjan 1903. Inicialment treballa per altri produint ceràmica decorativa de tipus modernista, una manufactura que a la Bisbal sorgeix de la mà d'uns pocs artesans - ar-

tistes molt especialitzats i perfectament identificats: Manuel Ferrán, Joan Bagué i Rodà i Sebastià Padrós. Burguès, justament, treballa en el taller La Renurfemán, dirigit per Ferrán. Aquests tallers eren molt més que simples obradors terrissers: per a la realització d'aquestes peces calia, a més d'ofici, uns evidents dots i coneixements artístics i una important inversió de temps per modelar la complicada decoració que escapava als coneixements dels terrissers tradicionals. Tot sovint, intervenien en el procés de realització altres reconeguts artistes locals, pintors o escultors que col·laboraven bàsicament en la decoració de l'objecte. Emili Casas, Alfons Coromina i, com hem documentat, el mateix Burguès serien alguns d'aquests oficials decoradors.

No serà fins l'any 1906 quan Burguès es planta pel seu compte. D'entre el catàleg inicial de produccions (identificades a partir d'un anunci publicitari), es destaca la manufactura de juguines de fireta, fins llavors inèdita a la Bisbal, així com d'altres peces de terrissa corrent que no es diferenciarien de la tradicional realitzada fins llavors a la Bisbal: peces fetes al torn, cuites una sola vegada en forns de llenya (monococció) i amb tres tipus principals d'acabat: el rústic o mat (per a peces per a la construcció i per al bestiar), el fumat (peces d'ús domèstic que presenten una coloració negra per fum) i el vidriat o envernissat (colors palla, vermell i verd aconseguits amb engalbes i vernís de plom o galena). La decoració amb

Fig. 17. Tipologia de la terrissa bisbalenca, publicada en el llibre *Estudis de terrissa catalana*. Edició facsímil de la publicació original (Ajuntament de Sabadell, 1982). Biblioteca Terracotta Museu

vernís es limitava a algunes parts dels atuells en el cas d'obra de botxa (càntirs, poals, olles, orinals) en canvi per acolorir l'obra de pisa (plats, plates, gibrells, bols) s'utilitzaven les engalbes locals (vermelles i blanques) (fig. 17).

LA MAJÒLICA BISBALENCA

A mitjan 1906, Burguès transforma radicalment la seva producció i comença la fabricació seriada d'un nou tipus de terrissa, la majòlica ordinària "(...) Aquesta mena de terrissa de Manises de la qu'els Valencians empesten tots els mercats de Catalunya (...)" (ACBE. Hemeroteca: *L'Avenç del Empordà*, 15/08/1907), i que apareix i s'imposa com a única solució possible "(...) donada la carestia del plom y l'estany (...)" (ACBE. Hemeroteca: *L'Avenç del Empordà*, 04/04/1908). Una manufactura que Marian no abandonarà fins la seva definitiva marxa de la Bisbal a finals de l'any 1911.

Les majòliques de Burguès, -almenys les recollides per nosaltres- no poden considerar-se obres d'art enteses com un objecte únic, singular o exclusiu; ben al contrari, es tracta de peces seriades amb un marcat caràcter comercial, ordinàries tal com el mateix Marian les anomena. Fins i tot, en la seva realització mostren una certa descurança i despreocupació en l'acabat, i trobem peces amb el vernís escorregut, la pasta poc depurada, o la cocció defectuosa.

Totes les peces descobertes presenten característiques comunes, com ara la pasta i el seu modelatge fet a motlle. En tres dels exemplars (números 2, 3 i 5 del nostre catàleg), hi trobem el segell de fàbrica M. BURGUÈS / LA BISBAL estampillat al revers de la peça, a la base, i la quarta s'identifica per ser feta amb idèntic motlle que altres signades. Totes les marques descobertes han estat estampillades amb el mateix segell, el qual

Fig. 18. Segell M. BURGUÉS. LA BISBAL (1906-1911). Es localitza al revers de la plata núm. 5 del nostre catàleg. Foto: Eduard Punset

presenta la particularitat de disposar la lletra S de la Bisbal en retro (fig. 18). Totes les peces són formes obertes, de pisa.

Un bon mitjà per identificar i reconèixer les peces manufacturades a la Bisbal, a part de les marques de fàbrica, és la terra. Burguès fabrica la majòlica ordinària policromada “ab pasta blanca”. Per preparar-la utilitza la terra de la contrada, i la barreja segons uns criteris de proporció ben específics: “(...)

Terra blanca de Pals

o Regencós, 60 parts. Terra de Fonteta grassa, 40 parts colada ab garbell fi pera que no surtin pedres de calcs”. Amb aquesta composició s’aconseguia el tremp de duresa i uniformitat adequada per a ser emmotllada amb facilitat. Un cop cuita, la pasta adopta un color blanc rosat molt característic, amb una sonoritat i duresa també ben diferent de la terrissa tradicional. Una consistència que “(...) té la ventatja sobre la de Manises que resisteix el foch, quant aquella encara no sent l’aygua bullenta ja queda xapada”. A més, permetia aplicar la decoració amb facilitat: “(...) Pren bé els colors vert, blau y groch que son els que fins avuy opero” (*ACBE. Hemeroteca: L’Avenç del Empordà, 15/08/1907*).

Burguès aprofita aquesta característiques per a decorar les seves majòliques amb relleus i coloracions diferents realçant la diferència entre interior i exterior. La base de color és el propi vernís acolorit, afegint-hi segons convingui els colors verds amb diferents matisos, blaus, ocres i marrons.

Per a fer el vernís verd Burguès utilitzava dos procediments: “(...) Pot usarse el sulfat de courc a rahó de 1’500 per 10 K. Pot usarse la pols d’arám previament cremada en un test al fons de la fogayna, a rahó de 1

K. per 10 K. (...)”. Per al groc: “(...) cal pendre escalla de ferro previamente cremada, carregant el vernís a rahó de 1’500 per 10 K. (...)”; i per al blau, amb biòxid de cobalt: “(...) la pràctica, segons el tó pujat que vulga usarse” (*ACBE. Hemeroteca: L’Avenç del Empordà, 15/08/1907*). Pel que fa al vernís transparent o vernís de plom aquest era el més utilitzat a la Bisbal. Per obtenir-lo Burguès hauria barrejat sulfur de plom amb alumina (òxid d’alumini), engalba blanca o vermella i aigua, triturant-lo i molent-lo amb un morter o molí de vernís fins que quedava líquid.

Segons Burguès, amb aquests elements i tenint uns bon models i motlles “(...) pot ferse encare una bona fabricació ben esmerada, de fácil sortida, poguentse pagar bé la ma d’obra (...). Lo més difícil es ferne els models, motllos y saber esmotllar tot lo més prim possible, donchs la pasta es lo que encareix la manufactura. Els models apropiats pera que ab un sol barnís de fons deixi veure la decoració sense el cost de pintar deu haver de ser el caball de batalla” (*ACBE. Hemeroteca: L’Avenç del Empordà, 15/08/1907*).

Com veiem, el repte de Burguès era voler conjuminar el pes de la tradició amb l’adequació a una nova sensibilitat d’època. Aquest és el desafiament amb què s’acarava, recollir la tradició de la terrissa bisbalenca i, alhora, explorar nous camins intentant conciliar una tradició de segles amb unes bones dosis de reformulació, de noves maneres d’expressió, de recerca amb nous materials.

CATÀLEG DE PECES

La nostra recerca ha permès retrobar cinc peces de Burguès que caldrà afegir al seu catàleg, una d’elles anterior a l’estada a la nostra ciutat (peça núm. 1), i quatre majòliques corresponents a l’etapa bisbalenca. D’aquestes, tres (núms. 3, 4 i 5) foren modelades amb el mateix motlle.

Val a dir que les peces que tot seguit presentem no permeten, en aquest moment, conèixer amb prou amplitud el repertori de les majòliques obrades per Burguès a la Bisbal. Les quatre peces registrades per nosaltres corresponen només a dues formes diferents, a les quals caldria afegir la relacionada anteriorment en el llibre de Casamartina. Ara per ara, doncs, desconeixem l’abast de la producció de majòlica ordinària bisbalenca, la qual sens dubte hauria d’haver tingut un registre tipològic molt més gran; sens dubte, noves descobertes ampliarien aquest primer catàleg.

Fig. 19 i 20. Portatestos i segell. Foto: Eduard Punset

Núm. 1 (fig. 19 i 20)

Objecte: portatestos (base, columna i plat).

Taller: Sabadell.

Tècnica: motlle. Base abocellada amb relleus gallonats, columna panxuda en el seu primer terç amb gallons que arriben fins a l'èntasi, fust acabat amb collarí i capitell acampanat fins l'astràgal, coronat altra vegada amb gallons seguits. Pasta vermella. Engalba blanca i decoració a la cara vista amb un jaspíat de colors marró, verd i palla deixats regalimar per gravetat; revers rústic. Vernís incolor total. Segell M. BURGUES. CRUZ, 92. SABADELL estampillat al revers de la base

Cronologia: 1880-1895

Dimensions: 98'5 h x Ø base 29'5 cm

Col·lecció Terracotta Museu. Núm. inv. 4940

Observacions: La peça, que no conserva el test original, fou modificada en la mateixa fàbrica, disposant-li un plat de test col·locat cap per avall per tal de cloure la columna i oferir una nova superfície plana.

Núm. 2 (fig. 21 i 22)

Objecte: cendrer.

Taller: la Bisbal d'Empordà.

Tècnica: motlle. Vora de contorn retallat; motius decoratius en relleu de fulles i flors (gira-sols) a l'anvers i refeu anular al revers. Pasta rosada. Vernís verd de base a les dues cares, i ocre caramel a les flors (disposades una al centre i tres a l'ala en composició triangular) regalimant cap

Fig. 21 i 22. Cendrer i segell. Foto: Eduard Punset

al centre. Al revers, segell M. BURGUÈS. LA BISBAL

Cronologia: 1906-1911

Dimensions: Ø màx. 16'5 x 2'5 h x Ø base 7 cm.

Col·lecció Terracotta Museu. Núm. Inv. 2771

Observacions: Acumulació de vernís escolat al centre de la peça, i lleuger quartejament

Núm. 3 (fig. 23 i 24)

Objecte: plata.

Taller: la Bisbal d'Empordà.

Tècnica: motlle. Vora de contorn fistonat; motius decoratius en relleu disposats a partir d'un cercle central que volta una quadrícula entramada, i que es desenvolupen en una garlanda de florons oberts capiculats respecte a d'altres delimitant altres trames reticulades a l'anvers de l'ala. Revers amb repeu anular. Pasta rosada. Color ocre caramel a l'anvers i revers. Al revers segell M. BURGUÈS. LA BISBAL

Cronologia: 1906-1911

Dimensions: Ø màx. 29'5 x 5 h x Ø base 12 cm.

Col·lecció Terracotta Museu. Núm. Inv. 2774

Observacions: Modelada amb el mateix motlle que les peces números 4 i 5 del present catàleg. La peça presenta un forat a l'ala per facilitar poder-la penjar. Lleugerament torta de cuita

Fig. 23 i 24. Plata i segell. Foto: Eduard Punset

Núm. 4

Objecte: plata.

Taller: la Bisbal d'Empordà.

Tècnica: motlle. Vora de contorn fistonat; motius decoratius en relleu disposats a partir d'un cercle central que volta una quadrícula entramada, i que es desenvolupen en una garlanda de florons oberts capiculats respecte a d'altres delimitant altres trames reticulades a l'anvers de l'ala. Revers llimat. Pasta rosada. Color groc palla de fons a l'anvers i revers i regalims en verd matisats disposats de manera equidistant aprofitant el relleu que marca la decoració.

Cronologia: 1906-1911

Dimensions: Ø màx. 29'5 x 4 h x Ø base 11'5 cm.

Col·lecció particular

Observacions: Modelada amb el mateix motlle que les peces números 3 i 5 del present catàleg Passada de cuita, presenta un trencat d'antic produït durant la mateixa cocció, just a l'alçada del forat de penjar. Aquesta manca justifica la presència d'una perforació just a la base

Núm. 5 (fig. 18)

Objecte: plata.

Taller: la Bisbal d'Empordà.

Tècnica: motlle. Vora de contorn fistonat; motius decoratius en relleu disposats a partir d'un cercle central que volta una quadrícula entramada, i que es desenvolupen en una garlanda de florons oberts capiculats respecte a d'altres delimitant altres trames reticulades a l'anvers de l'ala. Revers amb repeu anular. Pasta rosada. Color verd de fons a l'anvers i

revers i regalims en ocre caramel disposats de manera equidistant aprofitant el relleu que marca la decoració. Al revers, segell M. BURGUÈS. LA BISBAL

Cronologia: 1906-1911

Dimensions: Ø màx. 29'5 x 4'5 h x Ø base 11 cm.

Col·lecció particular

Observacions: Modelada amb el mateix motlle que les peces números 3 i 4 del present catàleg. Lleugerament torta de cuïta

EPÍLEG

Aconseguir objectivitat i equanimitat tractant-se d'una biografia és sempre difícil. Un excés de passió o de fredor a l'hora de fer un judici i descriure el recorregut vital i intel·lectual d'una persona pot induir a errors desafortunats. Aquesta situació genera, si més no, certa inquietud en tots els qui accepten narrar la vida d'altres ja que trobar el criteri que permeti esbrinar, interpretar i explicar de forma correcta el personatge, arriba a convertir-se en una autèntica obsessió.

De vegades, en fer la semblança d'un personatge, hom corre el risc de convertir-la en una hagiografia. La meua intenció no ha estat aquesta, perquè parlem de persones reals, amb contradiccions –qui no les té?-, amb dubtes –qui no en té?-, amb errors i defectes –que tothom en té-. Però ni contradiccions, ni dubtes ni defectes, ni errors no estan renyits amb l'ètica, què és un atribut al qual hom s'adhereix lliurement i hom assumeix al llarg de la vida: "(...) no admeto el fanatisme en mi: jo puch ésser com soch com tu ets com ets y aixó distingeix las personas una d'altres: jo no sé acomodar-me á seguir la corrent, no puch y no vull ser hipócrita fentho veure. Soch aixís y aixís m'en aniré al altre barri disposat á tornar pera comensar de nou á veure sí trobo novas generacions que deixin lliures als homes pensin com vulgin, que dret hi tenen. (...) *M. Burguès. La Bisbal 6 agost 1905.*" (Arxiu Vila Grau, extret de Casamartina, 1993, p. 29).

Allunyant-me de l'hagiografia, però expressant el meu reconeixement per Marian Burguès, voldria destacar-ne dos aspectes per damunt dels altres: l'actitud constantment ètica que es desprèn dels seus escrits, i la voluntat de mestratge. Perquè mestre no és estrictament qui ensenya, sinó aquell qui indueix l'entusiasme per aprendre. Qui aprèn sempre, qui comunica amb l'exemple i qui assenyala –però no imposa- el camí que

pensa que condueix allà on creu que cal arribar.

Gairebé totes les persones deixen records. N'hi ha que, a més, mereixen ésser recordades. Burguès volia la renovació de la ceràmica bisbalenca, i cercava entre els seus coetanis persones que poguessin seguir-lo en aquesta empresa. Ho va intentar amb ímpetu i amb la seva capacitat creativa i didàctica; malgrat els seus esforços, no aconseguí transmetre les inquietuds de la nova ceràmica als seus contemporanis. Desenganyat, acabà marxant de la Bisbal.

BIBLIOGRAFIA

AA. DD. *Museu d'Art de Sabadell. La col·lecció 1875-1936*. Sabadell: Organisme Autònom Museus Municipals de Sabadell, 2002.

BURGUÈS, M. *Estudis de terrissa catalana precedits d'un preliminar sobre les bases científiques de la ceràmica*. Sabadell: Llibreria Sallarès, 1925. (2ª ed. facsimil: Ajuntament de Sabadell, 1982).

CASAMARTINA, J. *Marian Burguès: un terrisser que va fer història*. Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell i Patronat dels Museus Municipals de Sabadell, 1993.

FOLCII I TORRES, J. "El gerrer Marian Burguès". *Gasetta de les Arts* [Sabadell], 62 (1 desembre 1926), p. 7.

FORRELLAD, M. D. "Marià Burguès. La seva obra i figura". Publicació Informativa de l'Associació de Ceramistes de Catalunya [Barcelona], 6 (estiu 1990), p. 16-18.

LLOBERAS, P. *La Bisbal en la història i el record*. Barcelona: Tallers de tipografia Emporium, 1959. (2ª ed. facsimil: Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, 1993).

LLOBERAS, P. *Un segle de vida bisbalenca*. La Bisbal d'Empordà: Gràfiques Gispert, 1969. (2ª ed. facsimil: Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, 1997).

LLOBERAS, P. *La Bisbal, anys enrera. 1900-1939*. Barcelona: Tallers de tipografia Emporium, 1974. (2ª ed. facsimil: Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, 1998).

MARUNY, LÍ. "Innovació educativa a la Bisbal d'Empordà: L'escola laica (1886-1887) i l'escola moderna (1903-1909)". *Estudis del Baix Empordà* [Sant Feliu de Guíxols], 26 (2007), p. 149-170.

MATAS, J. *Emili Casas, fotògraf. Àlbum de reportatges, la Bisbal 1906-1947*. La Bisbal d'Empordà: Arxiu Històric Comarcal i Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, 1985.

SERRA, J. *Les escoles menors de belles arts al Baix Empordà (1880-1939)*. La Bisbal d'Empordà: Col·lecció Fontanetum, 8, Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, , 2005.

ABREUJAMENTS

ACBE: Arxiu Comarcal del Baix Empordà

AMG: Arxiu Municipal de Girona

AMP: Arxiu Municipal de Palafrugell